

2019

*2018-2019-o`quv yilida
o`rta ta`lim maktablarining*

8 sinf

O`quvchilari uchun

Huquq

*Fanidan mustaqil shug`ullanishlari uchun
Imtixon javoblari*

HUQUQ

I-bilet

1. Huquq deganda nimani tushunasiz? Huquqiy munosabat – uning ishtirokchilari urtasidagi huquqiy (yuridik) aloqalar bulib, ularning o'zaro huquq va majburiyatlarida namoyon bo'ladi.

Yangi tug'ilgan chaqaloq ham har xil huquqlarga masalan, tibbiy yordam olish, turar-joyga, o'z ismi-familiyasiga ega bo'lish huquqlariga ega. Akli zaif va ruhiy kasallar ham huquqiy layoqatga ega. Ular ham yashash, davolanish, nafaqa olish, mulkdor bo'lish huquqiga egadirlar. Ayrim vaqtda xali tugilmagan bola ham huquqiy layoqatga ega. U merosxo'r bula oladi.

Huquqiy munosabat ishtirokchilarining harakati nimaga karatilgan bo'lsa, ushbu narsa huquqiy munosabatlarning ob'ekti xisoblanadi.

Huquqiy munosabatlarning ishtirokchilari, ya'ni huquq va majburiyat egalari huquqiy munosabatlarning sub'ektlari xisoblanadilar.

Huquq layoqati asosan kishining tugilishi bilan vujudga keladi va vafot etishi bilan tamom bo'ladi.

Muomila layoqati o'z harakatlari asosida huquqlarni amalga oshirish va yuridik majburiyatlarni bajara olish imkoniyatidir.

Muomila layoqati yosh va ruhiy salomatlik bilan bozliq. O'zbekiston qonunlariga binoan to'liq muomila layoqati fuqaro 18 yoshga tulgandan sung boshlanadi lekin ushbu qoidadan istisnolar ham mavjud. Masalan, shaxs jinoyiy javobgarlikka 16 yoshdan ayrim jinoyatlar uchun 14 yoshdan tortilishi mumkin. Boshqa bir misol: «Oila kodeksi» ayrim xollarda 18 yoshga tulmasdan turib nikoxdan utishga ruxsat beriladi. Bunday fuqaro nikoxdan utgan vaqtdan boshlab to'liq muomila layoqatiga ega bo'ladi.

Huquq manbai davlat idorasini muayyan huquqiy normativ hujjatlar, qonun aktlarida ifodalash, bayon kilish usuli va shaklidir. Huquqshunoslik fanida huquq manbaalarining quyidagi 4 shakli e'tirof kilingan:

Huquqiy odat – bu jamiyat a'zolari tomonidan o'zok vaqt kullanilishi, doimiy takrorlanishi natijasida jamiyat tomonidan qabul kilingan xulq-atvor normasiga aylangan va keyinchalik davlat tomonidan tasdiklangan qoida. Huquqiy odat kadimgi davrlarda asosiy huquq manbai xisoblangan. hozirgi paytda ham ayrim davlatlarda masalan, Buyuk Britaniyada mavjud.

Yuridik pretsedent sudining umum majburiy ahamiyatga ega bo'lgan aniq bir ish bo'yicha karoridir. Yuridik pretsedentning o'ziga xos jihati shundaki u qabul kilingach, usha masala bo'yicha umummajburiy qoidaga aylanadi. Huquqiy pretsedent ayrim mamlakatlarda umummajburiy qoidalarga aylanadi. Huquqiy pretsedent ayrim mamlakatlarda, masalan, Buyuk Britaniya, AQSh, Kanada va Avsraliyada huquq manbai xisoblanadi. Lekin O'zbekiston Respublikasining huquq tizimida kullanilmaydi.

Normativ-huquqiy hujjat – hozirgi kunda eng muhim bo'lgan huquq manbaidir. Normativ-huquqiy akt vakolatli davlat organlarining belgilangan tartibda qabul kilgan yuridik huquqiy hujjati bulib, umummajburiy xulq-atvor qoidalarini o'z ichiga oladi.

2. Talonchilik Bosqinchilik, ya'ni o'zganing mol-mulkini talon-taroj qilish maqsadida hujum qilib hayot yoki sozliq uchun xavfli bo'lgan zo'rlik ishlatib yohud shunday zo'rlik ishlatish bilan qo'rqitib sodir etilgan bo'lsa, 5 yildan 8 yilgacha ozodlikdan mahrum qilish bilan jazolanadi. (JK, 164-modda).

2-bilet

1. Jamiyat deganda nimani tushunasiz? Huquqshunoslik ilmida «davlat» va «jamiyat» tushunchalari mavjud. Ammo davlat bilan jamiyat tushunchalari bir xil emas. Davlat – jamiyatning shaklangan asosiy instituti. Jamiyat tarakkiyotining yetuklashgan muayyan davrida paydo bo'lgan. Boshqacha kilib aytganda, «jamiyat – davlatning onasi». Davlat esa jamiyat «farzandi» uning maxsuli. Shunday ekan, jamiyat qandaybo'lsa davlat ham shunday bo'ladi va aksincha. Jamiyat o'z

rivojida qandayboskichlardan utsa, davlat ham shunga mutanosib tarzda o'zgarib, takomillashib boraveradi. Bu – qonuniyat.

Davlatlarning tashkil topishi bu – insoniyatning ijobiy jamoa tizimida sivilizatsiya tomon burilishi edi. Dunyoda birinchi sivilizatsiyalashgan davlatlar Kadimgi Sharkda miloddan avvalgi IV-III ming yilliklar davriga tugri keladi. Markaziy Osiyo hududida miloddan avvalgi ming yillikning boshlarida ilk davlat uyushmalari paydo bula boshlagan.

Jamiyat dastlab ijtimoiy hokimiyat ya'ni hamma odamlarning hokimiyati tomonidan boshqarilgan. Odamlar turli kabilalarga birlashib, usha kabilada yuzaga kelgan muhim masalalarni birgalikda xal qilgan. Kabila ishlarini boshqarishda hamma ishtirok etgan. Bu demokratiya ya'ni xalk hokimiyatining ilk sodda kurinishi - ibtidoiy demokratiya edi.

Ishlab chikarishning usishi tarakkiyot natijasida asta sekin jamiyatda siyosiy munosabatlar paydo buldi.

Jamoa hokimiyati (ibtidoiy demokratiya) urniga aloxida odamlar hokimiyati paydo buldi. Jamiyat boylar va kambagallar, keyinrok boshqaruvchilar va boshqariluvchilarga bulindi.

Davlatning ibtidoiy urugchilik jamiyatdan ajralib turadigan belgilari quyidagilar:

1. Davlat paydo bo'lgan jamiyatda fuqarolar ma'lum bir xududga birlashadilar.
2. Davlat o'z faoliyatini amalga oshirishi uchun murakkab tizimdan tashkil topgan boshqaruv apparati (kurolli kuchlar, militsiya, sud, proko'ratura, bojxona va boshqalar)ga ega bo'ladi va ana shu boshqaruv tizimi yordamida o'zining barcha fuqarolari uchun majburiy bo'lgan davlat hokimiyatini amalga oshiradi.
3. Davlat hokimiyatini tulakonli amalga oshirish uchun qonunlar va turli normativ hujjatlar qabul qilinadi. Ya'ni, davlat mavjud bo'lgan joyda huquq ham mavjud bo'ladi.
4. O'z faoliyatini yuritish uchun zaruriy harajatlar urnini koplash uchun moliyaviy manbaalarga ega bo'ladi. Soliklar va boshqa tulovlar joriy qiladi va ularni yigadi ya'ni o'z byudjetiga ega bo'ladi.
5. Davlat o'z faoliyatini tulakonli tarzda amalga oshirishi uchun o'z suverentetiga (mustakilligiga) ega bo'lishi lozim.

Davlat majbur kilish kuchiga, ya'ni hokimiyatga ega bo'lgan, o'z fuqarolari shuningdek, xududda istikomati qiluvchi barcha insonlarning manfaatlarini ximoya qiladigan, boshqa davlatlar bilan siyosiy iqtisodiy, madaniy aloqalarini amalga oshiradigan mustakil siyosiy tashkilotdir.

2. Qasddan badanga tan jurohat yetkazish. Sog'liqning qisqa muddatga yomonlashuviga yoki mehnat qobiliyatining to'g'ri uzoq bo'lmagan muddatga yo'qolishiga olib kelmagan qasddan badanga yengil shikast yetkazish usha xarakterlar uchun ma'muriy jazo qo'llanilganidan keyin sodir etilgan bo'lsa, eng kam oylik ish haqining 25 barovarigacha miqdorda yoki 1 yilgacha ahloq tuzatish ishlari yoki 3 oygacha qamoq bilan jazolanadi. (JK, 109-modda).

3-bilet

1. Davlat tushunchasini izohlab bering? Davlatlar tuzilish jaxatidan oddiy (unitar) va murakkab (federativ, konfederativ) bo'lishi mumkin.

Unitar davlatda butun bir mamlakat miqyosida umumiy tizimga ega bo'lgan qonunchilik ijroiya va sud idoralari bo'ladi.

Unitar davlatning belgilari:

- yagona konstitutsiya, yagona qonunchilik tizimining mavjudligi;
- yagona armiyaga ega bo'lishi;
- yagona pul birligi amal kilishi.
- Tarkibiy kismalar ya'ni ma'muriy-hududiy to'zilmalarga o'utinishi;

- Barcha ma'muriy hududiy birliklar uchun umumiy bo'lgan solik va kredit siyosatining joriy kilinganligi;

- Yagona fuqarolikning mavjudligi.

Davlatning tuzilishi shakli uning ma'muriy-hududiy tashkil etilishidir. Unitar - lotincha so'z bulib, oddiy, yagona degan ma'noni bildiradi.

Unitar davlatdan farkli ularok federativ davlat murakkab davlat to'zilmesi xisoblanadi. Federativ davlat bir necha davlatning birlashuvidan hosil bo'ladi. Ularning sub'ektlari shtat ulka, respublika, amirliklar deb atalishi mumkin.

Federatsiya sub'ektlari o'z ma'muriy, huquqiy bulinmalarga ega.

Ushbu davlatlar o'zaro birlashgandan keyin federatsiya a'zolari xisoblanib asosiy hokimiyat federatsiyasining markaziy organlariga beriladi.

Federativ davlatning belgilari quyidagilardir:

- Federatsiya hududi uning sub'ektlari, hududi yizindisidan iborat bo'ladi;

- Oliy qonun chiqaruvchi, ijro etuvchi va sud hokimiyati federal davlat idoralariga tegishli bo'ladi;

- Federatsiyaning umumiy konstitutsiyasi uning sub'ektlari va federatsiyaning o'zi urtasidagi huquqiy munosabatlarni belgilaydi.

Qonun chiqaruvchi organlar Konstitutsiyasi sud organlari ijro etuvchi organlar umumiy xudud oliy qonun chiqaruvchi organ Vazirlar Mahkamasi oliy sud federatsiya konstitutsiyasi ikki palatali parlament

- Federatsiya sub'ektlarining har biri aloxida o'z Konstitutsiyasi o'zlarining oliy qonun chiqaruvchi, ijro etuvchi va sud hokimiyati organlariga ega bo'ladi;

- Federatsiya oliy qonun chiqaruvchi idorasi odatda ikki palatali bo'ladi. Bunda yukori palata federatsiya a'zolarining manfaatlarini ifoda etadi.

Hozirda jaxonda yigirmatadan kuprok federativ davlatlar mavjud. Federatsiya va uning sub'ektlari urtasidagi munosabatlar har doim ham ijobiy bulavermaydi. Buni tarkalib ketgan Sovet ittifoki, Chexoslavakiya, Yugoslaviya kabi federatsiyalar misolida kurishimiz mumkin.

Konfederatsiya (lotincha – ittifok, uyushma) – suverentiteti va mustakilligini saklab kolgan holda biror-bir maksadga erishish uchun birlashgan davlatlar ittifoki.

Davlatlar u yoki bu maksadni ko'zlab, o'z suverentiteti va mustakilligini saklagan holda birlashishlari ham mumkin. U holda bunlay ittifok konfederatsiya deyiladi. Konfederatsiyada yagona xudud yagona fuqarolik bulmaydi. Har bir davlat xalkaro huquqning teng huquqli sub'ekti bo'ladi.

Konfederatsiya belgilari quyidagilardan iborat:

- Mustakil davlatlar muayyan maksadlarga erishish uchun birlashadi;

- Konfederatsiya mustaxkam bulmagan to'zilma;

- Yagona xudud mavjud bulmaydi (konfederatsiyaning hududi uning a'zolari bo'lgan davlatlar hududidan tashkil topadi);

- Umumiy fuqarolik mavjud bulmaydi;

- Konfederatsiya a'zolari undan erkin chikish huquqiga ega bo'ladilar;

- Konfederatsiya a'zolari ittifok hokimiyati qonun hujjatlarini e'tirof etmaslik yoki kullamaslik (nulifikatsiya kilish) huquqiga ega bo'ladilar;

- Konfederatsiya vakolatiga uncha kup bulmagan masalalarni xal etish kiradi;

- Konfederatsiya sarmoyasi uning a'zolarining ixtiyoriy badallaridan tashkil topadi.

2. Tuhmat qilish. Tuhmat qilish, ya'ni bila turib boshqa shaxsni sharmanda qiladigan uydurmalar tarqatish shunday harakatlar uchun ma'muriy jazo qo'llanilganidan keyin sodir etilgan bo'lsa eng

kam oylik ish haqining 200 barovarigacha miqdorda jarima yoki 2 yilgacha ahloq tuzatish ishlari bilan jazolanadi. (JK, 139-modda).

4-bilet

1. Davlatning o'ziga xos belgilari. Hozirgi vaqtda davlatning umumiy e'tirof etilgan quyidagi asosiy belgilarini ko'rsatish mumkin:

* davlat o'z davlat chegaralari doirasida fuqarolik belgisi bo'yicha birlashgan butun jamiyatning, butun aholining yagona vakili sifatida maydonga chiqadi;

* davlat - suveren hokimiyatning yagona sohibidir;

* davlat yuridik kuchga ega bo'lgan va huquq normalarini aks ettirgan qonunlar va ularga asoslanib chiqariladigan hujjatlarni qabul qiladi;

* davlat o'z vazifalari va funksiyalarini bajarish uchun zarur bo'lgan davlat organlari hamda tegishli moddiy vositalar tizimidan iborat murakkab mexanizm (mahkama)dir;

* davlat - qonuniylik va huquq-tartibot posboni bo'lishga maxsus davlat etilgan huquqni muhofaza qilish (jazolash) organlari (sud, prokuratura, militsiya, politsiya va hokazo)ga ega bo'lgan yagona tashkilot;

* faqat davlatgina o'z mudofaasi, suvereniteti, hududiy yahli tligi va xavfsizligini ta'minlovchi qurolli kuchlar hamda xavfsizlik organlariga ega bo'la oladi.

Yuqorida ko'rsatib o'tilgan birgalikda olingan davlat belgilarining jami jamiyat siyosiy tizimida davlatning alohida o'rni va yetakchi rolini to'la izohlaydi. Albatta, bunda, har bir tarixiy davrda, turlicha ijtimoiy-iqtisodiy sharoitlarda davlatning bu belgilari ham ichki mazmuni, ham tashqi ko'rinishi bilan farq qilishini hisobga olish zarur.

2. Haqoratlash. Haqorat qilish ya'ni shaxsning sha'ni va qadr-qimmatini beodoblik bilan qasddan tahqirlash, basharti, shunday harakatlar uchun ma'muriy jazo qo'llanilgandan keyin sodir etilgan bo'lsa eng kam oylik ish haqining 200 barobarigacha miqdorda jarima yoki 1 yilgacha ahloq tuzatish ishlari bilan jazolanadi. (JK, 140-modda).

5-bilet

1. Jamiyatning o'ziga xos belgilari. Jamoa hokimiyati (ibtidoiy demokratiya) urniga aloxida odamlar hokimiyati paydo buldi. Jamiyat boylar va kambagallar, keyinrok boshqaruvchilar va boshqariluvchilarga bulindi.

Davlatning ibtidoiy urugchilik jamiyatdan ajralib turadigan belgilari quyidagilar;

1. Davlat paydo bo'lgan jamiyatda fuqarolar ma'lum bir xududga birlashadilar.

2. Davlat o'z faoliyatini amalga oshirishi uchun murakkab tizimdan tashkil topgan boshqaruv apparati (kur'olli kuchlar, militsiya, sud, proko'ratura, bojxona va boshqalar)ga ega bo'ladi va ana shu boshqaruv tizimi yordamida o'zining barcha fuqarolari uchun majburiy bo'lgan davlat hokimiyatini amalga oshiradi.

3. Davlat hokimiyatini tulakonli amalga oshirish uchun qonunlar va turli normativ hujjatlar qabul qilinadi. Ya'ni, davlat mavjud bo'lgan joyda huquq ham mavjud bo'ladi.

4. O'z faoliyatini yuritish uchun zaruriy harajatlar urnini koplash uchun moliyaviy manbaalarga ega bo'ladi. Soliklar va boshqa tulovlar joriy qiladi va ularni yigadi ya'ni o'z byudjetiga ega bo'ladi.

5. Davlat o'z faoliyatini tulakonli tarzda amalga oshirishi uchun o'z suverentetiga (mustakilligiga) ega bo'lishi lozim.

Davlat majbur kilish kuchiga, ya'ni hokimiyatga ega bo'lgan, o'z fuqarolari shuningdek, xududda istikommat qiluvchi barcha insonlarning manfaatlarini ximoya qiladigan, boshqa davlatlar bilan siyosiy iqtisodiy, madaniy aloqalarni amalga oshiradigan mustakil siyosiy tashkilotdir.

2. Firibgarlik Firibgarlik ya'ni aldash yoki ishonchni suiiste 'mol qilish yo'li bilan o'zganing mulkini yoki o'zganing mulkiga bo'lgan huquqni qshlga kiritish eng kam oylik ish haqining 50 barovaridan 100 barovarigacha miqdorda jarima yoki 2 yilgacha ahloq tuzatish ishlari yoki 1 yildan 3 yilgacha ozodlikni cheklash yohud 3 yilgacha ozodlikdan mahrum qilish bilan jaxolanadi. (JK, 168-modda).

6-bilet

1. Davlat funksiyalari Har bir davlat o'z faoliyatining asosiy yo'nalishlarini belgilaydi. Bu yo'nalishlar uning asosiy vazifalaridan kelib chiqadi. **Davlatning funksiyalari** - davlat faoliyatining asosiy yo'nalishlari bo'lib, ularda davlatning ijtimoiy jihatlari ro'yobga chiqariladi. Davlatning mavjudligi, uning zarurligi, davlatning funksiyalarida o'z aksini topadi. Davlat o'z faoliyatida bir qancha funksiyalar (faoliyat yo'nalishlari)ni amalga oshiradi. Bu funksiyalarni mamlakat ichida yoki tashqarisida amalga oshirilishidan kelib chiqib **tashqi** va **ichki funksiyalarga** ajratish mumkin. Davlat o'z funksiyalarini amalga oshirish borasida ko'plab vazifalarni bajaradi. Bu vazifalarni bajarish orqali davlat funksiyalarini ado etishga erishadi.

Davlat bajaradigan vazifalarni sohalar bo'yicha ham turlarga ajratish murnkin. Bunda davlatning ichki funksiyalariga oid vazifalar quyidagilardan iborat bo'ladi. **Iqtisodiy vazifalar:** Iqtisodiy siyosatni ishlab chiqish va iqtisodiyotga ta'sir o'tkazish. Iqtisodiyotning davlat sektori (zavod-fabrikalar, dalalar, konlar)ni boshqarish. Bozor munosabatlarning huquqiy asoslari va narx siyosatini yo'lga qo'yish. **Ijtimoiy vazifalar:** Aholining yordamga muhtoj qismini himoyalash. Sog'liqni saqlash va ta'lim tizimini qo'llab-quvvatlash. Aholini ijtimoiy ne'matlar bilan ta'minlash. **Siyosiy-huquqiy vazifalar:** Fuqarolarning huquq va erkinliklarini himoya qilish. Qonuniylik va tartibni ta'minlash. Tinchlik va millatlararo totuvlikni saqlash.

2. Qamoqdan qochish Qamoqda saqlanayotgan yoki ozodlikdan mahrum qilish tariqasidagi jazoni o'tayotgan shaxsning qamoqdan yoki qo'riqlov ostidagi saqlash joyidan qochishi 5 yilgacha ozodlikdan mahrum qilish bilan jaxolanadi. (JK, 222-modda).

7-bilet

1. Davlatning ichki funksiyalariga oid vazifalari qaysilar? Har bir davlat o'z faoliyatining asosiy yunalishlarini belgilaydi. Bu yunalishlar uning asosiy vazifalaridan kelib chikadi.

Davlatning mavjudligi, uning zarurligi davlatning funktsiyalarida o'z aksini topadi. Davlat o'z faoliyatida bir kancha funktsiyalar (faoliyat yunalishlari)ni amalga oshiradi.

Davlatning funktsiyalari.

- Davlat faoliyatining asosiy yunalishlari bulib ularda davlatning ijtimoiy jihatlari ruyobga chikadi. Davlatning funktsiyalarini urganishda bu funktsiyalarni tasniflash (guruxlash) uslubi kulaydir. Tasniflarni quyidagi belgilar bo'yicha amalga oshirish maksadga muvofikdir.

1. Faoliyat kursatish joyi bo'yicha: - ichki

- tashqi;

2. Faoliyat kursatish muddati bo'yicha: - doimiy;

- vaqtinchalik;

3. Ijtimoiy jihatdan muhimligi bo'yicha: - asosiy;

- asosiy bulmagan;

4. Amalga oshirishning huquqiy shakli bo'yicha: - huquqni ijod qilish;

- huquqni ijro qilish; - sud;

Biz faoliyat kursatish joyi bo'yicha tasniflashni batafsilroq urganib chikamiz. Chunki huquqshunoslik fanida aynan shu belgiga ko'ra tasniflash uta muhim deb karaladi.

Davlatning ichki funktsiyalariga mamlakat ichida amalga oshiriladigan funktsiyalar kiradi. Mamlakat tashkarisida amalga oshiriladigan funktsiyalar esa davlatning tashqi funktsiyalarini tashkil qiladi.

Davlat o'z funktsiyalarini ado etar ekan, bu undan qator vazifalarni bajarishni takozo qiladi. Mana shu vazifalarni bajarish o'z navbatida davlatning o'z funktsiyalarini amalga oshirishga olib keladi.

Davlat bajaraligan vazifalarini ham soxalar bo'yicha turlarga ajratish mumkin. Davlatning ichki funktsiyalarini amalga oshirish borasida bajariladigan vazifalarni turlarga ajratib, batafsilroq urganamiz. Davlatning ichki funktsiyalariga oid vazifalar quyidagilardan iborat:

Iqtisodiy vazifalar:

- iqtisodiy siyosatni ishlab chikish va iqtisodiyotga ta'sir utkazish;

- iqtisodiyotning davlat sektori (zavod, fabrikalar, dälalar, konlar)ning boshqarish;

- bozor munosabatlarining huquqiy asoslari va narx siyosatini yulga kuyish. Ijtimoiy vazifalar:

- Aholining yordamga muhtoj qismini himoyalash;

- Soglikni saklash va ta'lim tizimini qo'llab-quvvatlash;

- Aholini ijtimoiy ne'matlar bilan ta'minlash.

Siyosiy-huquqiy vazifalar:

- Fuqarolarning huquq va erkinliklarini himoya qilish;

- Qonuniylik va tartibni ta'minlash;

- Tinchlik va millatlararo tonuvlikni saqlash.

2. Odam o'ldirish-Qasddan odam o'ldirish -

o'n yildan o'n besh yilgacha ozodlikdan mahrum qilish bilan jazolanadi.

Javobgarlikni og'irlashtiradigan holatlarda qasddan odam o'ldirish, ya'ni:

a) ikki yoki undan ortiq shaxsni;

b) homiladorligi aybdorga ayon bo'lgan ayolni;

v) aybdorga ayon bo'lgan o'jiz ahvoldagi shaxsni;

g) o'z xizmat yoki fuqarolik burchini bajarishi munosabati bilan shaxsni yoki uning yaqin qarindoshlarini;

d) boshqa shaxslarning hayoti uchun xavfli bo'lgan usulda;

ye) ommaviy tartibsizliklar jarayonida;

j) o'ta shafqatsizlik bilan;

z) nomusga tegish yoki jinsiy ehtiyojni zo'rlik ishlatib g'ayritabiiy usulda qondirish bilan bog'liq holda;

i) tamagirlik niyatida;

k) milliy yoki irqiy adovat zamirida;

l) bezorilik oqibatida;

m) diniy taassublar zamirida;

- n) kishi a'zolarini kesib olib, boshqa kishiga ko'chirish (transplantat) yoki murdaning qismlaridan foydalanish maqsadida;
 - o) boshqa biror jinoyatni yashirish yoki uning sodir etilishini osonlashtirish maqsadida;
 - p) bir guruh shaxslar yoki uyushgan guruh a'zosi tomonidan yoxud o'sha guruh manfaatlarini ko'zlagan holda;
 - r) takroran yoki xavfli retsivist tomonidan;
 - s) o'ta xavfli retsivist tomonidan qasddan odam o'ldirilishi - o'n besh yildan yigirma besh yilgacha ozodlikdan mahrum qilish yoki umrbod ozodlikdan mahrum qilish jazosi bilan jazolanadi.
- (97-moddaning ikkinchi qismi sanksiyasi O'zbekiston Respublikasining 2007 yil 11 iyuldagi O'RQ-99-sonli Qonuni tahririda - Oliy Majlisi palatalarining Axborotnomasi, 2007 y., 6-son, 248-modda)

8-bilet

1. Davlatning tashqi funksiyalari Har bir davlat o'z faoliyatining asosiy yo'nalishlarini belgilaydi. Bu yo'nalishlar uning asosiy vazifalaridan kelib chiqadi. **Davlatning funksiyalari** - davlat faoliyatining asosiy yo'nalishlari bo'lib, ularda davlatning ijtimoiy jihatlari ro'yobga chiqariladi. Davlatning mavjudligi, uning zarurligi, davlatning funksiyalarida o'z aksini topadi. Davlat o'z faoliyatida bir qancha funksiyalar (faoliyat yo'nalishlari)ni amalga oshiradi. Bu funksiyalarni mamlakat ichida yoki tashqarisida amalga oshirilishidan kelib chiqib **tashqi** va **ichki funksiyalarga** ajratish mumkin. Davlat o'z funksiyalarini amalga oshirish borasida ko'plab vazifalarni bajaradi. Bu vazifalarni bajarish orqali davlat funksiyalarini ado etishga erishadi.

2. Tovlamachilik qilish Tovlamachilik, ya'ni jabrlanuvchi yoki uning yaqin kishilariga zo'rlik ishlatish, mulkka shikast yetkazish yoki uni nobud qilish yohud jabrlanuvchi uchun sir saqlanishi lozim bo'lgan ma'lumotlarni oshkor qilish bilan qo'rqitib o'z gadan mulkni yoki mulkiy huquqni topshirishni mulkiy manfaatlar berishni yohud mulkiy yo'sundagi harakatlar sodir etishni talab qilish jabrlanuvchini o'z mulki yoki mulkka bo'lgan huquqni berishga majbur qiladigan sharoitga solib qo'yish 3 yildan 5 yilgacha ozodlikni cheklash yohud 3 yildan 5 yilgacha ozodlikdan mahrum qilish bilan jazolanadi. (JK, 165-modda).

9-bilet

1. Davlat qanday asoslarga ko'ra turlarga bo'linadi? Davlatlar tuzilish jaxatidan oddiy (unitar) va murakkab (federativ, konfederativ) bo'lishi mumkin. Unitar davlatda butun bir mamlakat miqyosida umumiy tizimga ega bo'lgan qonunchilik ijroiya va sud idoralari bo'ladi. Unitar davlatning belgilari:
 - yagona konstitutsiya, yagona qonunchilik tizimining mavjudligi;

- yagona armiyaga ega bo'lishi;
- yagona pul birligi amal qilishi.
- Tarkibiy kismalar ya'ni ma'muriy-hududiy to'zilmalarga o'ulinishi;
- Barcha ma'muriy hududiy birliklar uchun umumiy bo'lgan solik va kredit siyosatining joriy kilinganligi;

- Yagona fuqarolikning mavjudligi.

Davlatning tuzilishi shakli uning ma'muriy-hududiy tashkil etilishidir. Unitar - lotincha so'z bulib, oddiy, yagona degan ma'noni bildiradi.

Unitar davlatdan farkli ularok federativ davlat murakkab davlat to'zilmesi xisoblanadi. Federativ davlat bir necha davlatning birlashuvidan hosil bo'ladi. Ularning sub'ektlari shtat ulka, respublika, amirliklar deb atalishi mumkin.

Federatsiya sub'ektlari o'z ma'muriy, huquqiy bulinmalarga ega.

Ushbu davlatlar o'zaro birlashgandan keyin federatsiya a'zolari xisoblanib asosiy hokimiyat federatsiyasining markaziy organlariga beriladi.

Federativ davlatning belgilari quyidagilardir:

- Federatsiya hududi uning sub'ektlari, hududi yizindisidan iborat bo'ladi;
- Oliy qonun chiqaruvchi, ijro etuvchi va sud hokimiyati federal davlat idoralariga tegishli bo'ladi;
- Federatsiyaning umumiy konstitutsiyasi uning sub'ektlari va federatsiyaning o'zi urtasidagi huquqiy munosabatlarni belgilaydi.

Qonun chiqaruvchi organlar Konstitutsiyasi sud organlari ijro etuvchi organlar umumiy xudud oliy qonun chiqaruvchi organ Vazirlar Mahkamasi oliy sud federatsiya konstitutsiyasi ikki palatali parlament

- Federatsiya sub'ektlarining har biri aloxida o'z Konstitutsiyasi o'zlarining oliy qonun chiqaruvchi, ijro etuvchi va sud hokimiyati organlariga ega bo'ladi;
- Federatsiya oliy qonun chiqaruvchi idorasi odatda ikki palatali bo'ladi. Bunda yukori palata federatsiya a'zolarining manfaatlarini ifoda etadi.

Hozirda jaxonda yigirmatadan kuprok federativ davlatlar mavjud. Federatsiya va uning sub'ektlari urtasidagi munosabatlar har doim ham ijobiy bulavermaydi. Buni tarkalib ketgan Sovet ittifoki, Chexoslavakiya, Yugoslaviya kabi federatsiyalar misolida kurishimiz mumkin.

Konfederatsiya (lotincha - ittifok, uyushma) - suverentiteti va mustakilligini saklab kolgan holda biror-bir maksadga erishish uchun birlashgan davlatlar ittifoki.

Davlatlar u yoki bu maksadni ko'zlab, o'z suverentiteti va mustakilligini saklagan holda birlashishlari ham mumkin. U holda bunlay ittifok konfederatsiya deyiladi. Konfederatsiyada yagona xudud yagona fuqarolik bulmaydi. Har bir davlat xalkaro huquqning teng huquqli sub'ekti bo'ladi.

Konfederatsiya belgilari quyidagilardan iborat:

- Mustakil davlatlar miayyan maksadlarga erishish uchun birlashadi;
- Konfederatsiya mustaxkam bulmagan to'zilma;
- Yagona xudud mavjud bulmaydi (konfederatsiyaning hududi uning a'zolari bo'lgan davlatlar hududidan tashkil topadi);
- Umumiy fuqarolik mavjud bulmaydi;
- Konfederatsiya a'zolari undan erkin chikish huquqiga ega bo'ladilar;
- Konfederatsiya a'zolari ittifok hokimiyati qonun hujjatlarini e'tirof etmaslik yoki kullamaslik (nulifikatsiya kilish) huquqiga ega bo'ladilar;
- Konfederatsiya vakolatiga uncha kup bulmagan masalalarni xal etish kiradi;
- Konfederatsiya sarmoyasi uning a'zolarining ixtiyoriy badallaridan tashkil topadi.

2. Fuqaroning ma'lum bir huquqini paymol etish Jinsi, irqi, millati, tili, dini, ijtimoiy kelib chiqishi, e'tiqodi, shaxsiy yoki ijtimoiy mavqeidan qat'iy nazar fuqarolarning huquqlarini bevosita yoki bilvosita buzish yoki cheklash yohud fuqarolarga bevosita yoki bilvosita afzalliklar berish eng kam oylik ish haqining 50 barovarigacha miqdorda jarima yoki 3 yilgacha muayyan hududdan mahrum qilish yohud 2 yilgacha ahloq tuzatish ishlari bilan jazolanadi. (JK, 141-modda).

10-bilet

1. Davlatning boshqaruv shaklini tushuntiring? (Misollar yordamida) Monarxiya - oliy hokimiyat yakka xokim - davlat boshligining kulda bo'lgan va bu hokimiyat meros kilib beriladigan davlat boshqaruv shakli.

O'zbekiston hududida tarixda mavjud bo'lgan monarxiya boshqaruvi misol kilib Temuriylar davri davlatchiligini keltirish mumkin.

Monarxiya – yunoncha so'z bo'lib, «yakka hokimlik» ma'nosini bildiradi. Buyuk sohibkiron Amir Temur va temuriylar davri davlat boshqaruvi va huquqning rivojlanishida yangi davr bo'lgan Amir Temur davlat boshqaruvi sohasida o'tmishda mavjud bo'lgan siyosiy boshqaruv tajribalaridan keng foydalana olgan.

Uning tarixdagi xizmati shundan iboratki, u davlatchilikning boshqaruvi tizimi, ichki va tashki siyosatning tartib-qoidalari, huquqiy asoslarining yangi tarixi sharoitida takomillashtirildi. Davlat boshqaruv tizimi islom qonun qoidalariga asoslangan. Qozi va sardlar shaxsan Amir Temurning o'ziga hisobot berib turgan. Temur qat'iy tartiblar va qonunlarni o'z tuzuklarida ifodalagan.

- Monarx davlatni shaxsiylashtiradi, tashqi va ichki siyosatda davlat boshligi sifatida maydonga chikadi;

- Monarx davlatni yakka o'zi boshqaradi;

- Monarx hokimiyati mukaddas va ilohiy deb e'lon qilinadi;

- Monarx o'z faoliyatida mustakildir;

- Hokimiyatni urnatish, qabul kilishning uloxida tartibi mavjud;

- Umrbod boshqaruv;

- Monarx o'z boshqaruvining natijasi uchun yuridik jihatdan javobgar emas. Monarxiya mutlaq va cheklangan (yoki parlamentar) shakllarda bo'ladi. Agar monarx o'z davlatini boshqarishda uning boshqaruvi boshqa biron-bir idora bilan cheklanmasa, bunday monarxiya mutlaq monarxiya deyiladi.

Respublika Davlat boshqaruvining shunday shakliki, unda hokimiyat oliy idoralari ma'lum muddatda saylanadi.

Respublika shaklida boshqaruvi ega bo'lgan davlatning asosiy belgilari quyidagilardan iborat:

- hokimiyat oliy idoralarini saylab kuyilishi;

- hokimiyat vakolatlarining taksimlanishi;

- hokimiyat oliy idoralarining o'z karorlarining saylangan muddati davomida qabul kilishi;

- odil sudlovni amalga oshiruvchi idora bo'lgan sudlar obrusining ortishi;

- fuqarolarning davlat ishlarini boshqarishda ishtirok eta olishi.

Respublikalar prezidentlik respublikasi, parlamentar respublika aralash shakldagi respublika turlariga bulinadi.

Prezidentlik respublikasida davlatni bevosita xalk saylaydigan va juda keng vakolatlariga ega bo'lgan Prezident boshqaradi. U ijro hokimiyatini bevosita boshqaruvchisi xisoblanadi. Parlamentar Respublikada davlat boshligi – saylanuvchi mansabdor shaxs bulib, asosan, parlament tomonidan saylanadi.

Respublika shaklidagi yana bir kurinishi aralash boshqaruvidir. Bunday boshqaruvi Prezident va parlamentar respublika elementlari aralashib ketgan bo'ladi.

Davlat shakllari deyilganda, davlatning boshqaruv, huquqiy tuzilishi va siyosiy tartibi jihatidan qanday shakllarga o'ulinishi tushuniladi.

Boshqaruv shakli deganda, davlat hokimiyati, uning idoralarining Aholi bilan o'zaro munosabatlari. Aholining ushbu idoralariing shakllanishida ishtirok etishi tushuniladi.

«Respublika» so'zi yunoncha «umumiy ish» ma'nosini bildiradi.

2. Odam o'g'irlash. Ushbu kodeksning 245-moddasida nazarda tutilgan alomatlar mavjud bo'lmagani holda odam o'g'rilash 3 yildan 5 yilgacha ozodlikni cheklash yohud 3 yildan 5 yilgacha ozodlikdan mahrum qilish bilan jazolanadi.

O'sha harakat:

A) voyaga yetmagan shaxsga nisbatan

B) G'arazgo'ylik yoki boshqa past niyatlarda;

V) Bir guruh shaxslar tomonidan oldindan til biriktirib;

G) Takroran yoki xayfli retsivist tomonidan sodir etilgan bo'lsa 5 yildan 10 yilgacha ozodlikdan mahrum qilish bilan jazolanadi. (JK, 137-modda).

11-bilet

1. Davlatning tuzilish shakliga ko'ra turlarini tushuntiring? (Misollar yordamida). Davlatlar tuzilish jaxatidan oddiy (unitar) va murakkab (federativ, konfederativ) bo'lishi mumkin.

Unitar davlatda butun bir mamlakat miqyosida umumiy tizimga ega bo'lgan qonunchilik ijroiya va sud idoralari bo'ladi.

Unitar davlatning belgilari:

- yagona konstitutsiya, yagona qonunchilik tizimining mavjudligi;
- yagona armiyaga ega bo'lishi;
- yagona pul birligi amal qilishi.
- Tarkibiy kismlar ya'ni ma'muriy-hududiy to'zilmalarga o'ulinishi;
- Barcha ma'muriy hududiy birliklar uchun umumiy bo'lgan solik va kredit siyosatining joriy kilinganligi;

- Yagona fuqarolikning mavjudligi.

Davlatning tuzilishi shakli uning ma'muriy-hududiy tashkil etilishidir. Unitar - lotincha so'z bulib, oddiy, yagona degan ma'noni bildiradi.

Unitar davlatdan farkli ularok federativ davlat murakkab davlat to'zilmasi xisoblanadi. Federativ davlat bir necha davlatning birlashuvidan hosil bo'ladi. Ularning sub'ektlari shtat ulka, respublika, amirliklar deb atalishi mumkin.

Federatsiya sub'ektlari o'z ma'muriy, huquqiy bulinmalarga ega.

Ushbu davlatlar o'zaro birlashgandan keyin federatsiya a'zolari xisoblanib asosiy hokimiyat federatsiyasining markaziy organlariga beriladi.

Federativ davlatning belgilari quyidagilardir:

- Federatsiya hududi uning sub'ektlari, hududi yizindisidan iborat bo'ladi;
- Oliy qonun chiqaruvchi, ijro etuvchi va sud hokimiyati federal davlat idoralariga tegishli bo'ladi;
- Federatsiyaning umumiy konstitutsiyasi uning sub'ektlari va federatsiyaning o'zi urtasidagi huquqiy munosabatlarni belgilaydi.

Qonun chiqaruvchi organlar Konstitutsiyasi sud organlari ijro etuvchi organlar umumiy xudud oliy qonun chiqaruvchi organ Vazirlar Mahkamasi oliy sud federatsiya konstitutsiyasi ikki palatali parlament

- Federatsiya sub'ektlarining har biri aloxida o'z Konstitutsiyasi o'zlarining oliy qonun chiqaruvchi, ijro etuvchi va sud hokimiyati organlariga ega bo'ladi;

- Federatsiya oliy qonun chiqaruvchi idorasi odatda ikki palatali bo'ladi. Bunda yukori palata federatsiya a'zolarining manfaatlarini ifoda etadi.

Hozirda jaxonda yigirmatadan kuprok federativ davlatlar mavjud. Federatsiya va uning sub'ektlari urtasidagi munosabatlar har doim ham ijobiy bulavermaydi. Buni tarkalib ketgan Sovet ittifoki, Chexoslavakiya, Yugoslaviya kabi federatsiyalar misolida kurishimiz mumkin.

Konfederatsiya (lotincha – ittifok, uyushma) – suverentiteti va mustakilligini saklab kolgan holda biror-bir maksadga erishish uchun birlashgan davlatlar ittifoki.

Davlatlar u yoki bu maksadni ko'zlab, o'z suverentiteti va mustakilligini saklagan holda birlashishlari ham mumkin. U holda bunlay ittifok konfederatsiya deyiladi. Konfederatsiyada yagona xudud yagona fuqarolik bulmaydi. Har bir davlat xalkaro huquqning teng huquqli sub'ekti bo'ladi.

Konfederatsiya belgilari quyidagilardan iborat:

- Mustakil davlatlar muayyan maksadlarga erishish uchun birlashadi;
- Konfederatsiya mustaxkam bulmagan to'zilma;
- Yagona xudud mavjud bulmaydi (konfederatsiyaning hududi uning a'zolari bo'lgan davlatlar hududidan tashkil topadi);
- Umumiy fuqarolik mavjud bulmaydi;
- Konfederatsiya a'zolari undan erkin chikish huquqiga ega bo'ladilar;
- Konfederatsiya a'zolari ittifok hokimiyati qonun hujjatlarni e'tirof etmaslik yoki kullamaslik (nulifikatsiya kilish) huquqiga ega bo'ladilar;
- Konfederatsiya vakolatiga uncha kup bulmagan masalalarni xal' etish kiradi;
- Konfederatsiya sarmoyasi uning a'zolarining ixtiyoriy hadallaridan tashkil topadi.

2. Mashina o'g'irlash. Transport vositasini olib qochish – 5 yildan 10 yilgacha ozodlikdan mahrum qilish bilan jazolanadi. (JK, 167-modda).

12-bilet

1. Monarxiya nima? Monarxiya – oliy hokimiyat yakka xokim – davlat boshligining kulida bo'lgan va bu hokimiyat meros kilib beriladigan davlat boshqaruv shakli. O'zbekiston hududida tarixda mavjud bo'lgan monarxiya boshqaruviga misol kilib temuriylar davri davlatchiligini keltirish mumkin.

Monarxiya – yunoncha so'zi bulib, «yakka xokimlik» ma'nosini bildiradi. Buyuk Sohibkiron Amir Temur va Temuriylar davri davlat boshqaruvi va huquqning rivojlanishida yangi davr bo'lgan. Amir Temur davlat boshqaruvi sohasidada utmishda mavjud bo'lgan siyosiy boshqaruv tajribalaridan keng foydalana olgan.

Uning tarixdagi xizmati shundan iboratki, u davlatchilikning boshqaruv tizimi ichki va tashki siyosatning tartib qoidalari, huquqiy asoslarini yangi tarixiy sharoitda takomillashtirdi. Davlat boshqaruvi tizimi islom qonun-qoidalariga asoslangan. Kozi va sardlar shaxsan Amir Temurning o'ziga xisobot berib turgan. Temur kat'iy tartiblar va qonunlarni o'z to'zuklarida ifodalagan.

1. Monarx davlatni shaxsiylashtiradi, tashki va ichki siyosatda davlat boshligi sifatida maydonga chikadi;

2. Monarx davlatni yakka o'zi boshqaradi;

3. Monarx hokimiyat mukaddas va iloxiy deb e'lon qilinadi;

4. Monarx o'z faoliyatida mustakildir;

5. Hokimiyatni urnatish, qabul kilishning aloxida tartibi mavjud;

6. Umrbod boshqaruv;

7. Monarx o'z boshqaruvining natijasi uchun yuridik jihatdan javobgar emas. Monarxiya mutlaq va cheklangan (yoki parlamentar) shakllardan bo'ladi. Agar monarx o'z davlatini boshqarishda uning

boshqaruvi boshqa biron-bir idora bilan cheklanmasa, bunday monarxiya mutlaq monarxiya deyiladi.

2. Insonni garovga olish

Garov sifatida tutqunlikka olingan shaxsni ozod qilish sharti bilan davlat xalqaro tashkilot, jismoniy yoki yuridik shaxsdan biron bir harakat sodir etish yoki biron-bir harakat sodir etishdan o'zini tiyib turishini talab qilish maqsadida shaxsni garov tariqasida tutqunlikka olish yoki tutqunlikda ushlab turish, ushbu kodeksning 155, 165-moddalarida nazarda tutilgan alomatlar bo'lmasa, 5 yildan 10 yilgacha ozodlikdan mahrum qilish bilan jazolanadi. (JK, 245-modda).

13-bilet

1. Respublika davlatning qanday boshqaruv shakli? Respublika davlat boshqaruvining shunday shakli, unda hokimiyat oliy idoralari ma'lum muddatda saylanadi.

«Respublika» so'zi yunoncha «umumiy ish» ma'nosini bildiradi.

Respublika shaklidagi boshqaruvga ega bo'lgan davlatning asosiy belgilari quyidagilardan iborat:

- hokimiyat oliy idoralarining saylab kuyilishi;
- hokimiyat vakolatlarining taksimlanishi;
- hokimiyat oliy idoralarining o'z karorlarining saylangan muddati davomida qabul qilishi;
- odil sudlovni amalga oshiruvchi idora bo'lgan sudlar obrusining ortishi;
- fuqarolarning davlat ishlarini boshqarishda ishtirok eta olishi.

Respublikalar prezidentlik respublikasi va parlamentar respublika turlariga bulinadi.

Prezidentlik respublikasida davlatni bevosita xalk saylaydigan va juda keng vakolatlariga ega bo'lgan prezident boshqaradi. U ijro hokimiyatining bevosita boshqaruvchisi xisoblanadi.

Prezidentlik Respublikasiga yakkol misol kilib AKSh, Braziliya, Argentina va Meksika davlatlarini keltirish mumkin.

Parlamentar respublikada davlat boshligi – Prezident saylanuvchi mansabdor shaxs bulib, asosan, parlament tomonidan saylanadi.

Parlamentar respublikaga yakkol misol kilib, Italiyaya, Germaniya, Portugaliya, Gretsiya, Irlandiya va Xindiston davlatlarini keltirish mumkin.

2. Madaniy yodgorlikka zarar yetkazish. Davlat muhofazasiga olingan tarix yoki madaniyat yodgorliklarini qasddan nobud qilish, buzish yoki ularga shikast yetkazish shunday harakatlar uchun ma'muriy jazo qo'llanilganidan keyin sodir etilgan bo'lsa eng kam oylik ish haqining 30 barovarigacha miqdorda jarima yoki 3 yilgacha ahloq tuzatish ishlari yohud 6 oygacha qamoq bilan jazolanadi. (JK, 132-modda).

14-bilet

1. Davlat shakllari deganda nimani tushunasiz? Davlatlar tuzilish jaxatidan oddiy (unitar) va murakkab (federativ, konfederativ) bo'lishi mumkin.

Unitar davlatda butun bir mamlakat miqyosida umumiy tizimga ega bo'lgan qonunchilik ijroiya va sud idoralari bo'ladi.

Unitar davlatning belgilari:

- yagona konstitutsiya, yagona qonunchilik tizimining mavjudligi;
- yagona armiyaga ega bo'lishi;
- yagona pul birligi amal qilishi.
- Tarkibiy kismlar ya'ni ma'muriy-hududiy to'zilmalarga o'ulinishi;
- Barcha ma'muriy hududiy birliklar uchun umumiy bo'lgan solik va kredit siyosatining joriy kilinganligi;

- *Yagona fuqarolikning mavjudligi.*

Davlatning tuzilishi shakli uning ma'muriy-hududiy tashkil etilishidir. Unitar - lotincha so'z bulib, oddiy, yagona degan ma'noni bildiradi.

Unitar davlatdan farkli ularok federativ davlat murakkab davlat to'zilmasi xisoblanadi. Federativ davlat bir necha davlatning birlashuvidan hosil bo'ladi. Ularning sub'ektlari shtat ulka, respublika, amirliklar deb atalishi mumkin.

Federatsiya sub'ektlari o'z ma'muriy, huquqiy bulinmalarga ega.

Ushbu davlatlar o'zaro birlashgandan keyin federatsiya a'zolari xisoblanib asosiy hokimiyat federatsiyasining markaziy organlariga beriladi.

Federativ davlatning belgilari quyidagilardir:

- *Federatsiya hududi uning sub'ektlari, hududi yizindisidan iborat bo'ladi;*
- *Oliy qonun chiqaruvchi, ijro etuvchi va sud hokimiyati federal davlat idoralariga tegishli bo'ladi;*
- *Federatsiyaning umumiy konstitutsiyasi uning sub'ektlari va federatsiyaning o'zi urtasidagi huquqiy munosabatlarni belgilaydi.*

Qonun chiqaruvchi organlar Konstitutsiyasi sud organlari ijro etuvchi organlar umumiy xudud oliy qonun chiqaruvchi organ Vazirlar Mahkamasi oliy sud federatsiya konstitutsiyasi ikki palatali parlament

- *Federatsiya sub'ektlarining har biri aloxida o'z Konstitutsiyasi o'zlarining oliy qonun chiqaruvchi, ijro etuvchi va sud hokimiyati organlariga ega bo'ladi;*
- *Federatsiya oliy qonun chiqaruvchi idorasi odatda ikki palatali bo'ladi. Bunda yukori palata federatsiya a'zolarining manfaatlarini ifoda etadi.*

Hozirda jaxonda yigirmatadan kuprok federativ davlatlar mavjud. Federatsiya va uning sub'ektlari urtasidagi munosabatlar har doim ham ijobiy bulavermaydi. Buni tarkalib ketgan Sovet ittifoki, Chexoslavakiya, Yugoslaviya kabi federatsiyalar misolida kurishimiz mumkin.

Konfederatsiya (lotincha - ittifok, uyushma) - suvereniteti va mustakilligini saklab kolgan holda biror-bir maksadga erishish uchun birlashgan davlatlar ittifoki.

Davlatlar u yoki bu maksadni ko'zlab, o'z suvereniteti va mustakilligini saklagan holda birlashishlari ham mumkin. U holda bunlay ittifok konfederatsiya deyiladi. Konfederatsiyada yagona xudud yagona fuqarolik bulmaydi. Har bir davlat xalkaro huquqning teng huquqli sub'ekti bo'ladi.

Konfederatsiya belgilari quyidagilardan iborat:

- *Mustakil davlatlar muayyan maksadlarga erishish uchun birlashadi;*
- *Konfederatsiya mustaxkam bulmagan to'zilma;*
- *Yagona xudud mavjud bulmaydi (konfederatsiyaning hududi uning a'zolari bo'lgan davlatlar hududidan tashkil topadi);*
- *Umumiy fuqarolik mavjud bulmaydi;*
- *Konfederatsiya a'zolari undan erkin chikish huquqiga ega bo'ladilar;*
- *Konfederatsiya a'zolari ittifok hokimiyati qonun hujjatlarini e'tirof etmaslik yoki kullamaslik (nulifikatsiya kilish) huquqiga ega bo'ladilar;*
- *Konfederatsiya vakolatiga uncha kup bulmagan masalalarni xal etish kiradi;*
- *Konfederatsiya sarmoyasi uning a'zolarining ixtiyoriy badallaridan tashkil topadi.*

2. Davlat mulkini talon-taroj qilish. *Aybdorga ishonib topshirilgan yoki uning ixtiyorida bo'lgan o'zganing mulkini o'zlashtirish yoki rastrata qilish yo'li bilan talon-taroj qilish, - eng kam oylik ish haqining yuz baravarigacha miqdorda jarima yoki bir yilgacha axloq tuzatish ishlari yoxud olti oygacha qamoq bilan jazolanadi.*

O'sha harakat:

a) ko'p miqdorda;

b) takroran yoki xavfli retsivist tomonidan;

v) bir guruh shaxslar tomonidan oldindan til biriktirib;

g) mansab mavqeini suiiste'mol qilish yo'li bilan sodir etilgan bo'lsa, -

eng kam oylik ish haqining yuz baravaridan uch yuz baravarigacha miqdorda jarima yoki ikki yilgacha axloq tuzatish ishlari yoxud besh yilgacha ozodlikdan mahrum qilish bilan jazolanadi.

O'sha harakat:

a) juda ko'p miqdorda;

b) o'ta xavfli retsivist tomonidan;

v) uyushgan guruh tomonidan yoki uning manfaatlarini ko'zlab;

g) kompyuter texnikasi vositalaridan foydalanib sodir etilgan bo'lsa, -

eng kam oylik ish haqining uch yuz baravaridan olti yuz baravarigacha miqdorda jarima yoki uch yilgacha axloq tuzatish ishlari yoxud besh yildan o'n yilgacha ozodlikdan mahrum qilish bilan jazolanadi.

Yetkazilgan moddiy zararining o'rni qoplangan taqdirda ozodlikdan mahrum qilish tariqasidagi jazo qo'llanilmaydi.

(167-moddaning matni O'zbekiston Respublikasining 2001 yil 29 avgustdagi 254-II-son Qonuni tahririda - Oliy Majlis Axborotnomasi, 2001 y., 9-10-son, 165-modda)

15-bilet

1. Monarxiyaning asosiy belgilari va turlari Monarxiya – yuhoncha so'zi bulib, «yakka xokimlik» ma'nosini bildiradi. Buyuk Sohibkiron Amir Temur va Temuriylar davri davlat boshqaruvi va huquqning rivojlanishida yangi davr bo'lgan. Amir Temur davlat boshqaruvi sohasidada utmishda mavjud bo'lgan siyosiy boshqaruv tajribalaridan keng foydalana olgan.

Uning tarixdagi xizmati shundan iboratki, u davlatchilikning boshqaruv tizimi ichki va tashki siyosatning tartib qoidalari, huquqiy asoslarini yangi tarixiy sharoitda takomillashtirdi. Davlat boshqaruvi tizimi islom qonun-qoidalariga asoslangun. Kozi va sardlar shaxsan Amir Temurning o'ziga xisobot berib turgan. Temur kat'iy tartiblar va qonunlarni o'z to'zuklarida ifodalagan.

1. Monarx davlatni shaxsiylashtiradi, tashki va ichki siyosatda davlat boshligi sifatida maydonga chikadi;

2. Monarx davlatni yakka o'zi boshqaradi;

3. Monarx hokimiyat mukaddas va iloxiy deb e'lon qilinadi;

4. Monarx o'z faoliyatida mustakildir;

5. Hokimiyatni urnatish, qabul kilishning aloxida tartibi mavjud;

6. Umrhod boshqaruv;

7. Monarx o'z boshqaruvining natijasi uchun yuridik jihatdan javobgar emas. Monarxiya mutlaq va cheklangan (yoki parlamentar) shakllardan bo'ladi. Agar monarx o'z davlatini boshqarishda uning boshqaruvi boshqa biron-bir idora bilan cheklanmasa, bunday monarxiya mutlaq monarxiya deyiladi.

2. Guruh bo'lib odam o'g'irlash. Ushbu Kodeksning 245-moddasida nazarda tutilgan alomatlar mavjud bo'lmagani holda odam o'g'irlash -

uch yildan besh yilgacha ozodlikdan mahrum qilish bilan jazolanadi.

O'sha harakat:

a) voyaga yetmagan shaxsga nisbatan;

b) g'arazgo'ylik yoki boshqa past niyatlarda;

v) bir guruh shaxslar tomonidan oldindan til biriktirib;

g) takroran yoki xavfli retsivist tomonidan sodir etilgan bo'lsa, -

besh yildan o'n yilgacha ozodlikdan mahrum qilish bilan jazolanadi.

(137-modda ikkinchi qismining sanksiyasi O'zbekiston Respublikasining 2001 yil 29 avgustdagi 254-II-son Qonuni tahririda - Oliy Majlis Axborotnomasi, 2001 y., 9-10-son, 165-modda)
O'sha harakat:

a) o'ta xavfli retsdivist tomonidan sodir etilgan bo'lsa;

b) og'ir oqibatlarga sabab bo'lsa, -

o'n yildan o'n besh yilgacha ozodlikdan mahrum qilish bilan jazolanadi.

(137-modda uchinchi qismining sanksiyasi O'zbekiston Respublikasining 2001 yil 29 avgustdagi 254-II-son Qonuni tahririda - Oliy Majlis Axborotnomasi, 2001 y., 9-10-son, 165-modda)

16-bilet

1. Mutloq monarxiyani izohlab bering (Misollar yordamida)

Monarxiya mutloq va cheklangan (yoki parlamentar) shakllardan bo'ladi. Agar monarx o'z davlatini boshqarishda uning boshqaruvi boshqa biron-bir idora bilan cheklanmasa, bunday monarxiya mutloq monarxiya deyiladi. Mutloq monarxiyaning umumiy soni 4 tadan iborat, ularning barchasi Osiyoda joylashgan. Jahonda mutloq teokratik monarxiya 2 ta bo'lib, ularning birinchisi islom diniga (Makka-Madina), ikkinchisi xristian diniga (Vatikan) tegishli.

2. Guruh bo'lib tovlamachilik qilish. Bosqinchilik, ya'ni o'zganing mol-mulkini talon-toroj qilish maqsadida hujum qilib, hayot yoki sog'liq uchun xavfli bo'lgan zo'rlik ishlatib yoxud shunday zo'rlik ishlatish bilan qo'rqitib sodir etilgan bo'lsa, -

(164-modda birinchi qismining dispozitsiyasi O'zbekiston Respublikasining 1997 yil 30 avgustdagi 485-I-son Qonuni tahririda - Oliy Majlis Axborotnomasi, 1997 y., 9-son, 241-modda)

besh yildan sakkiz yilgacha ozodlikdan mahrum qilish bilan jazolanadi.

(164-modda birinchi qismining sanksiyasi O'zbekiston Respublikasining 2001 yil 29 avgustdagi 254-II-son Qonuni tahririda - Oliy Majlis Axborotnomasi, 2001 y., 9-10-son, 165-modda)

Bosqinchilik:

a) qurol yoki qurol sifatida foydalanish mumkin bo'lgan boshqa narsalarni ishlatib;

b) bir guruh shaxslar tomonidan oldindan til biriktirib;

v) ancha miqdordagi mulkni talon-toroj qilish bilan bog'liq holda sodir etilgan bo'lsa, - sakkiz yildan o'n yilgacha ozodlikdan mahrum qilish bilan jazolanadi.

(164-modda ikkinchi qismining sanksiyasi O'zbekiston Respublikasining 2001 yil 29 avgustdagi 254-II-son Qonuni tahririda - Oliy Majlis Axborotnomasi, 2001 y., 9-10-son, 165-modda)

Bosqinchilik:

a) takroran, xavfli retsdivist yoki ilgari ushbu Kodeksning 242-moddasida nazarda tutilgan jinoyatni sodir etgan shaxs tomonidan;

b) ko'p miqdorda;

v) uy-joyga, omborxonaga yoki boshqa binolarga g'ayriqonuniy ravishda kirgan holda;

g) badanga og'ir shikast yetkazgan holda sodir etilgan bo'lsa, -

o'n yildan o'n besh yilgacha ozodlikdan mahrum qilish bilan jazolanadi.

(164-modda uchinchi qismining sanksiyasi O'zbekiston Respublikasining 2001 yil 29 avgustdagi 254-II-son Qonuni tahririda - Oliy Majlis Axborotnomasi, 2001 y., 9-10-son, 165-modda)

Bosqinchilik:

a) juda ko'p miqdorda;

b) o'ta xavfli retsdivist tomonidan;

v) uyushgan guruh tomonidan yoki uning manfaatlarini ko'zlab sodir etilgan bo'lsa, -

o'n besh yildan yigirma yilgacha ozodlikdan mahrum qilish bilan jazolanadi.

(164-modda to'rtinchi qismining sanksiyasi O'zbekiston Respublikasining 2001 yil 29 avgustdagi 254-II-son Qonuni tahririda - Oliy Majlis Axborotnomasi, 2001 y., 9-10-son, 165-modda)

17-bilet

1. Parlamentar respublika qanday respublika? (Misollar yordamida). Parlamentar respublikada davlat boshligi – Prezident saylanuvchi mansabdor shaxs bulib, asosan, parlament tomonidan saylanadi.

Parlamentar respublikaga yakkol misol kilib, Italiyaya, Germaniya, Portugaliya, Gretsiya, Irlandiya va Xindiston davlatlarini keltirish mumkin.

2. Giyohvandlik vositalari yoki psixotrop moddalarga qonunga xilof ravishda egalik qilish. Giyohvandlik vositalari yoki psixotropik moddalarini qonunga xilof ravishda o'zrilik yoki firibgarlik yo'li bilan egallash 3 yilgacha ahloq tuzatish ishlari yoki 6 oygacha qamoq yoki 2 yildan 5 yilgacha ozodlikni cheklash yoxud 5 yilgacha ozodlikdan mahrum qilish bilan jazolanadi. (JK, 271-modda).

18-bilet

1. Prezidentlik respublikasini izohlang (Misollar yordamida). Respublika davlat boshqaruvining shunday shakli, unda hokimiyat oliy idoralari ma'lum muddatda saylanadi.

«Respublika» so'zi yunoncha «umumiy ish» ma'nosini bildiradi.

Respublika shaklidagi boshqaruvga ega bo'lgan davlatning asosiy belgilari quyidagilardan iborat:

- hokimiyat oliy idoralarining saylab kuyilishi;
- hokimiyat vakolatlarining taksimlanishi;
- hokimiyat oliy idoralarining o'z karorlarining saylangan muddati davomida qabul kilishi;
- odil sudlovni amalga oshiruvchi idora bo'lgan sudlar obrusining ortishi;
- fuqarolarning davlat ishlarini boshqarishda ishtirok eta olishi.

Respublikalar prezidentlik respublikasi va parlamentar respublika turlariga bulinadi.

Prezidentlik respublikasida davlatni bevosita xalk saylaydigan va juda keng vakolatlariga ega bo'lgan prezident boshqaradi. U ijro hokimiyatning bevosita boshqaruvchisi xisoblanadi.

Prezidentlik Respublikasiga yakkol misol kilib AKSh, Braziliya, Argentina va Meksika davlatlarini keltirish mumkin.

2. O'qotar qurol, o'q-dorilar, portlovchi moddalar yoki portlatish qurilmalarini qonunga xilof ravishda egallash. O'qotar qurol, o'q dorilar, portlovchi moddalar portlatish qurilmalarini o'zrilik yoki firibgarlik yo'li bilan qonunga xilof ravishda egallash 3 yilgacha ahloq tuzatish ishlari yoki 2 yildan 6 yilgacha ozodlikni cheklash yohud 5 yilgacha ozodlikdan mahrum qilish bilan jazolanadi. (JK, 247-modda).

19-bilet

1. Parlamentar monarxiya davlatning qanday boshqaruv shakli? (Misollar yordamida).

Monarxiya mutlaq va cheklangan (yoki parlamentar) shakllardan bo'ladi. Agar monarx o'z davlatini boshqarishda uning boshqaruvi boshqa biron-bir idora bilan cheklanmasa, bunday monarxiya mutlaq monarxiya deyiladi. - monarx

hokimiyati bilan cheklangan monarxiya. Konstitutsiyaviy monarxiyada qonun chiqaruvchi organi vazifasini parlament bajaradi, bajaruvchi organ esa hukumat bo'ladi. Konstitutsiyaviy monarxiya ikki xil ko'rinishda bo'ladi: dualistik va parlamentar monarxiya.

Dualistik monarxiya - (Dualis — двоіцмственный) - monarx hokimiyati konstitutsiya bilan cheklanuvchi monarxiya, lekin shunga qaramasdan monarx o'zining hokimiyat uchun keng vakolatlarini saqlab qoladi.

Parlamentar monarxiya - monarx vakolatlari o'ta cheklangan, hukumat va hukumat organlari monarx oldida emas, parlament oldida javob beradi.

Parlamentar monarxiya – monarx hokimiyati qonunchilik, davlat boshqaruvi va hukumat ustidan nazorat qilishi chegaralangan. Hukumat parlament yuli bilan shakllantiriladi va parlament oldida mas'ul. Bunday davlatlarda hukumat davlat organlari tizimida markaziy o'rinni egallaydi va monarx vakolatlarini va vazifalarini bajaradi. Parlament faoliyati ustidan nazorat o'rnatadi. (Buyuk Britaniya, Belgiya, Daniya, Shvetsiya, Norvegiya, Yangi Zelandiya, Kanada, Yaponiya, Avstraliya va boshqalar).

2. Bezorilik

1. Monarxiya - oliy hokimiyat yakka xokim - davlat boshligining kulda bo'lgan va bu hokimiyat meros kilib beriladigan davlat boshqaruv shakli.

O'zbekiston hududida tarixda mavjud bo'lgan monarxiya boshqaruviga misol kilib Temuriylar davri davlatchiligini keltirish mumkin.

Monarxiya – yunoncha so'z bo'lib, «yakka hokimlik» ma'nosini bildiradi. Buyuk sohibkiron Amir Temur va temuriylar davri davlat boshqaruvi va huquqning rivojlanishida yangi davr bo'lgan Amir Temur davlat boshqaruvi sohasida o'tmishda mavjud bo'lgan siyosiy boshqaruv tajribalaridan keng foydalana olgan.

Uning tarixdagi xizmati shundan iboratki, u davlatchilikning boshqaruvi tizimi, ichki va tashqi siyosatning tartib-qoidalari, huquqiy asoslarining yangi tarixi sharoitida takomillashtirildi. Davlat boshqaruv tizimi islom qonun qoidalariга asoslangan. Qozi va sardlar shaxsan Amir Temurning o'ziga hisobot berib turgan. Temur qat'iy tartiblar va qonunlarni o'z tuzuklarida ifodalagan.

- Monarx davlatni shaxsiylashtiradi, tashqi va ichki siyosatda davlat boshligi sifatida maydonga chikadi;

- Monarx davlatni yakka o'zi boshqaradi;

- Monarx hokimiyati mukaddas va iloxiy deb e'lon qilinadi;

- Monarx o'z faoliyatida mustakildir;

- Hokimiyatni urnatish, qabul kilshtning aloxida tartibi mavjud;

- Umrhod boshqaruv;

- Monarx o'z boshqaruvining natijasi uchun yuridik jihatdan javobgar emas. Monarxiya mutlaq va cheklangan (yoki parlamentar) shakllarda bo'ladi. Agar

monarx o'z davlatini boshqarishda uning boshqaruvi boshqa biron-bir idora bilan cheklanmasa, bunday monarxiya mutlaq monarxiya deyiladi.

Respublika Davlat boshqaruvining shunday shakli, unda hokimiyat oliy idoralari ma'lum muddatda saylanadi.

Respublika shaklida boshqaruvga ega bo'lgan davlatning asosiy belgilari quyidagilardan iborat:

- hokimiyat oliy idoralari saylab kuyilishi;

- hokimiyat vakolatlarining taksimlanishi;

- hokimiyat oliy idoralari o'z karorlarining saylangan muddati davomida qabul kishi;

- odil sudlovni amalga oshiruvchi idora bo'lgan sudlar obrusining ortishi;

- fuqarolarning davlat ishlarini boshqarishda ishtirok eta olishi.

Respublikalar prezidentlik respublikasi, parlamentar respublika aralash shakldagi respublika turlariga bulinadi.

Prezidentlik respublikasida davlatni bevosita xalk saylaydigan va juda keng vakolatlariga ega bo'lgan Prezident boshqaradi. U ijro hokimiyatini bevosita boshqaruvchisi xisoblanadi.

Parlamentar Respublikada davlat boshligi – saylanuvchi mansabdor shaxs bulib, asosan, parlament tomonidan saylanadi.

Respublika shaklidagi yana bir kurinishi aralash boshqaruvidir. Bunday boshqaruvida Prezident va parlamentar respublika elementlari aralashib ketgan bo'ladi.

2. Bezorilik ya'ni jamiyatda yurish-turish qoidalarini qasddan mensimaslik urish-do'pposlash, badanga yengil shikast yetkazish yoki o'zganing mulkiga shikast yetkazish bilan bozliq holda sodir etilsa eng kam oylik itsh haqini 50 barovaridan 100 barovarigacha miqdorda jarima yoki 3 yilgacha ahloq tuzatish ishlari yohud 6 oygacha qamoq bilan jazolanadi. (JK, 277-modda).

20-bilet

1. Federativ davlat qanday tuzilishdagi davlat? (Misollar yordamida). Federativ davlat – bir necha davlatlarning birlashuvidan hosil bo'lgan murakkab ittifokdosh davlat.

Unitar davlatdan farkli ularok federativ davlat murakkab davlat to'zilmast xisoblanadi. Federativ davlat bir necha davlatlarning birlashuvidan hosil bo'ladi. Ularning sub'ektlari shtat, ulka, respublika, amirliklar deb atalishi mumkin.

Federatsiya sub'ektlari o'z ma'muriy, huquqiy bulinmalarga ega.

Ushbu davlatlar o'zaro birlashgandan keyin federatsiya a'zolari xisoblanib, asosiy hokimiyat federatsiyasining markaziy organlariga beriladi.

Federativ davlatning belgilari quyidagilardir:

- *Federatsiya hududi uning sub'ektlari, hududi yizindisidan iborat bo'ladi;*
- *Oliy qonun chiqaruvchi, ijro etuvchi va sud hokimiyati federal davlat idoralariga tegishli bo'ladi;*
- *Federatsiyaning umumiy konstitutsiyasi uning sub'ektlari va federatsiyaning o'zi urtasidagi huquqiy munosabatlarni belgilaydi.*

Qonun chiqaruvchi organlar Konstitutsiyasi sud organlari ijro etuvchi organlar umumiy xudud oliy qonun chiqaruvchi organ vazirlar Mahkamasi oliy sud federatsiya konstitutsiyasi ikki palatali parlament

- Federatsiya sub'ektlarining har biri aloxida o'z Konstitutsiyasi o'zlarining oliy qonun chiqaruvchi, ijro etuvchi va sud hokimiyati organlariga ega bo'ladi;

- Federatsiya oliy qonun chiqaruvchi idorasi odatda ikki palatali bo'ladi. Bunda yukori palata federatsiya a'zolarining manfaatlarini ifoda etadi.

Hozirda jaxonda yigirmatadan kuprok federativ davlatlar mavjud. Federatsiya va uning sub'ektlari urtasidagi munosabatlar har doim ham ijobiy bulavermaydi. Buni tarkalib ketgan Sovet ittifoki, Chexoslavakiya, Yugoslaviya kabi federatsiyalar misolida kurishimiz mumkin.

2. Ommaviy tartibsizliklar. Qurol yoki qurol sifatida foydalanadigan boshqa narsalarni ishlatib, yohud ishlatish bilan qo'rqitib shaxsga nisbatan zo'rlik ishlatish, qirg'in solish, o't qo'yish mulkka shikast yetkazish yoki uni nobud qilish hokimiyat vakiliga qarshilik ko'rsatish orqali sodir etilgan ommaviy tartibsizliklar tushkil qilish. Shuningdek, ommaviy tartibsizliklarda faol qatnashish – 10 yildan 15 yilgacha ozodlikdan mahrum qilish bilan jazolanadi. (JK, 244-modda).

21-bilet

1. Unitar tuzilishdagi davlat qanday davlat? (Misollar yordamida). Davlatlar tuzilish jihatdan oddiy (unitar) va murakkab (federativ, konfederativ) bo'lishi mumkin.

Unitar davlatda butun bir mamlakat miqyosida umumiy tizimga ega bo'lgan qonunchilik ijroiya va sud idoralari bo'ladi.

Unitar davlatning belgilari:

- *Yagona konstitutsiya, yagona qonunchilik tizimining mavjudligi;*
- *Yagona armiyaga ega bo'lish;*
- *Yagona pul birligi amal kilish;*

- Tarkibiy kismlar ya'ni ma'muriy-hududiy to'zimalarga o'ulinishi;
- Barcha ma'muriy hududiy birliklar uchun umumiy bo'lgan solik va kredit siyosatining joriy kilinganligi;
- Yagona fuqarolikning mavjudligi.

Davlatning tuzilishi shakli uning ma'muriy-hududiy tashkil etilishidir. Unitar - lotincha so'z bulib, oddiy, yagona degan ma'noni bildiradi.

(Buyuk Britaniya, Italiya, Shvetsiya, Norvegiya, Gretsiya, Ispaniya, Niderlandiya, Portugaliya, Yaponiya va boshqalar).

2. Kontrabanda. Kontrabanda ya'ni bojxona nazoratini chetlab yoki bojxona nazoratidan yashirib bojxona hujjatlari yoki vositalarga o'xshatib yasalgan hujjatlardan aldash yo'li bilan foydalanib deklaratsiyasiz yoki boshqa nomga yozilgan deklaratsiyadan foydalanib kuchli ta'sir qiluvchi zararli, zaharlovchi, portlovchi moddalar, radioaktiv materiallar, portlash qurilmalari qurol yarog', o'qotar qurol yoki o'q dorilarni shuningdek giyohvandlik vositalarini yoki psixotrop moddalarni yoki diniy ekstremizm separatizm va aqidaparastlikni targ'ib qiluvchi materiallarni O'zbekiston Respublikasining bojxona chegarasidan o'tkazish 5 yildan 10 yilgacha ozodlikdan mahrum qilish bilan jazolanadi. (JK, 246-modda).

22-bilet

1. Konfederativ tuzilishdagi davlatga ta'rif bering va misollar keltiring. Konfederatsiya (lotincha – ittifok, uyushma) – suverentiteti va mustakilligini saklab kolgan holda biror-bir maksadga erishish uchun birlashgan davlatlar ittifoki.

Davlatlar u yoki bu maksadni ko'zlab, o'z suverentiteti va mustakilligini saklagan holda birlashishlari ham mumkin. U holda bunlay ittifok konfederatsiya deyiladi. Konfederatsiyada yagona xudud yagona fuqarolik bulmaydi. Har bir davlat xalkaro huquqning teng huquqli sub'ekti bo'ladi.

Konfederatsiya belgilari quyidagilardan iborat:

- Mustakil davlatlar muayyan maksadlarga erishish uchun birlashadi;
- Konfederatsiya mustaxkam bulmagan to'zilma;
- Yagona xudud mavjud bulmaydi (konfederatsiyaning hududi uning a'zolari bo'lgan davlatlar hududidan tashkil topadi);
- Umumiy fuqarolik mavjud bulmaydi;
- Konfederatsiya a'zolari undan erkin chikish huquqiga ega bo'ladilar;
- Konfederatsiya a'zolari ittifok hokimiyati qonun hujjatlarini e'tirof etmaslik yoki kullamaslik (nulifikatsiyu kilish) huquqiga ega bo'ladilar;
- Konfederatsiya vakolatiga uncha kup bulmagan masalalarni xal etish kiradi;
- Konfederatsiya sarmoyasi uning a'zolarining ixtiyoriy badallaridan tashkil topadi.

2. Kuchli ta'sir qiluvchi yoki zaharli moddalarni qonunga xilof ravishda egalik qilish. Kuchli ta'sir qiluvchi yoki zaharli moddalarni o'zrilik yoki firibgarlik yo'li bilan qonunga xilof ravishda egallash 3 yilgacha ahloq tuzatish ishlari yoki 2 yildan 5 yilgacha ozodlikni cheklash yohud 5 yilgacha ozodlikdan mahrum qilish bilan jazolanadi. (JK, 251-modda).

23-bilet

1. Unitar davlatning belgilari Davlatlar tuzilish jihatidan oddiy (unitar) va murakkab (federativ, konfederativ) bo'lishi mumkin.

Unitar davlatda butun bir mamlakat miqyosida umumiy tizimga ega bo'lgan qonunchilik ijroiya va sud idoralari bo'ladi.

Unitar davlatning belgilari:

- Yagona konstitutsiya, yagona qonunchilik tizimining mavjudligi;
- Yagona armiyaga ega bo'lish;

- Yagona pul birligi amal qilish;
- Tarkibiy kismalar ya'ni ma'muriy-hududiy to'zilmalarga o'ulinishi;
- Barcha ma'muriy hududiy birliklar uchun umumiy bo'lgan solik va kredit siyosatining joriy kilinganligi;
- Yagona fuqarolikning mavjudligi.

Davlatning tuzilishi shakli uning ma'muriy-hududiy tashkil etilishidir. Unitar - lotincha so'z bulib, oddiy, yagona degan ma'noni bildiradi.

2. Transport vositalari harakati yoki ulardan foydalanish xavfsizligi qoidalarini buzish Transport vositalarini boshqaruvchi shaxs tomonidan transport vositalari harakati yoki ulardan foydalanish xavfsizligi qoidalarini buzish badanga o'rtacha o'zir yoki o'zir shikast yetkazilishiga sabab bo'lsa, eng kam oylik ish haqining 50 barovarigacha miqdorda jarima yoki 3 yilgacha ahloq tuzatish ishlari bilan jazolanadi. (JK, 266-modda).

24-bilet

1. Federativ davlatning belgilari Federativ davlat – bir necha davlatlarning birlashuvidan hosil bo'lgan murakkab ittifokdosh davlat.

Unitar davlatdan farqli ularok federativ davlat murakkab davlat to'zilmesi xisoblanadi. Federativ davlat bir necha davlatlarning birlashuvidan hosil bo'ladi. Ularning sub'ektlari shtat, ulka, respublika, amirliklar deb atalishi mumkin.

Federatsiya sub'ektlari o'z ma'muriy, huquqiy bulinmalarga ega.

Ushbu davlatlar o'zaro birlashgandan keyin federatsiya a'zolari xisoblanib, asosiy hokimiyat federatsiyasining markaziy organlariga beriladi.

Federativ davlatning belgilari quyidagilardir:

- Federatsiya hududi uning sub'ektlari, hududi yizindisidan iborat bo'ladi;
- Oliy qonun chiqaruvchi, ijro etuvchi va sud hokimiyati federal davlat idoralariga tegishli bo'ladi;
- Federatsiyaning umumiy konstitutsiyasi uning sub'ektlari va federatsiyaning o'zi urtasidagi huquqiy munosabatlarni belgilaydi.

Qonun chiqaruvchi organlar Konstitutsiyasi, sud organlari ijro etuvchi organlar umumiy xudud oliy qonun chiqaruvchi organ vazirlar Mahkamasi oliy sud federatsiya konstitutsiyasi ikki palatali parlament

- Federatsiya sub'ektlarining har biri aloxida o'z Konstitutsiyasi o'zlarining oliy qonun chiqaruvchi, ijro etuvchi va sud hokimiyati organlariga ega bo'ladi;
- Federatsiya oliy qonun chiqaruvchi idorasi odatda ikki palatali bo'ladi. Bunda yukori palata federatsiya a'zolarining manfaatlarini ifoda etadi.

Hozirda Juxonda yigil'matadan kuprok federativ davlatlar mavjud. Federatsiya va uning sub'ektlari urtasidagi munosabatlar har doim ham ijobiy bulavermaydi. Buni tarkalib ketgan Sovet ittifoki, Chexoslavakiya, Yugoslaviya kabi federatsiyalar misolida kurishimiz mumkin.

2. Mualliflik huquqini buzish. 149-modda. Mualliflik yoki ixtirochilik huquqlarini buzish

Tafakkur mulki obyektiga nisbatan mualliflik huquqini o'zlashtirib olish, hammualliflikka majburlash, shuningdek, tafakkur mulk obyektlari to'g'risidagi ma'lumotlarni ular rasman ro'yxatdan o'tkazilgunga yoki e'lon qilingunga qadar muallifning roziligisiz oshkor qilish - eng kam oylik ish haqining yigirma besh baravaridan yetmish besh baravarigacha miqdorda jarima yoki besh yilgacha muayyan huquqdan mahrum qilish yoki uch yilgacha axloq tuzatish ishlari yoxud olti oygacha qamoq bilan jazolanadi.

25-bilet

1. Konfederativ davlatning belgilari Konfederatsiya (lotincha – ittifok, uyushma) – suverentiteti va mustakilligini saklab kolgan holda biror-bir maksadga erishish uchun birlashgan davlatlar ittifoki.

Davlatlar u yoki bu maksadni ko'zlab, o'z suverentiteti va mustakilligini saklagan holda birlashishlari ham mumkin. U holda bunlay ittifok konfederatsiya deyiladi. Konfederatsiyada yagona xudud yagona fuqarolik bulmaydi. Har bir davlat xalkaro huquqning teng huquqli sub'ekti bo'ladi.

Konfederatsiya belgilari quyidagilardan iborat:

- Mustakil davlatlar muayyan maksadlarga erishish uchun birlashadi;
- Konfederatsiya mustaxkam bulmagan to'zilma;
- Yagona xudud mavjud bulmaydi (konfederatsiyaning hududi uning a'zolari bo'lgan davlatlar hududidan tashkil topadi);
- Umumiy fuqarolik mavjud bulmaydi;
- Konfederatsiya a'zolari undan erkin chikish huquqiga ega bo'ladilar;
- Konfederatsiya a'zolari ittifok hokimiyati qonun hujjatlarini e'tirof etmaslik yoki kullamaslik (nufifikatsiya kilish) huquqiga ega bo'ladilar;
- Konfederatsiya vakolatiga uncha kup bulmagan masalalarni xal etish kiradi;
- Konfederatsiya sarmoyasi uning a'zolarining ixtiyoriy badallaridan tashkil topadi.

2. Qonunga zid ravishda qurol saqlash 58-modda. Tamom bo'lmagan va ishtirokchilikda sodir etilgan jinoyatlar uchun jazo tayinlash

Sud tamom bo'lmagan jinoyat uchun jazo tayinlashda jazo tayinlashning umumiy asoslariga amal qilgan holda jinoyatning og'ir-yengilligini, jinoiy niyat amalga oshirilishining darajasini va jinoyatni oxiriga yetkaza olmaganlik sabablarini ham hisobga oladi.

Oldingi tahrirga qarang.

Jinoyatga tayyorgarlik ko'rganlik hamda jinoyat sodir etishga suiqasd qilganlik uchun jazoning muddati yoki miqdori ushbu Kodeks Maxsus qismining tegishli moddasida nazarda tutilgan eng ko'p jazoning to'rtidan uch qismidan oshmasligi kerak. Mazkur qoida:

a) o'ta xavfli retsidivistlarga, uyushgan guruh yoki jinoiy uyushma a'zolariga nisbatan;

b) tinchlik va xavfsizlikka qarshi tamom bo'lmagan jinoyatlar uchun, shuningdek quyidagilar bilan: javobgarlikni og'irlashtiradigan holatlarda qasddan odam o'ldirish bilan;

o'n to'rt yoshga to'lmaganligi aybdorga ayon bo'lgan jabrlanuvchining nomusiga tegish yoki unga nisbatan zo'rlik ishlatib, jinsiy ehtiyojni g'ayritabiiy usulda qondirish bilan;

yadroviy, kimyoviy, biologik va boshqa turdagi ommaviy qirg'in qurolini, bunday qurol yaratishda foydalanish mumkinligi ayon bo'lgan materiallarni hamda uskunalarni kontrabanda qilish bilan bog'liq bo'lgan jinoyatlar uchun jazolar tayinlashda qo'llanilmaydi.

(58-modda O'zbekiston Respublikasining 2008 yil 11 apreldagi O'RQ-152-sonli Qonuni asosida ikkinchi qism bilan to'ldirilgan — O'R QHT, 2008 y., 16-son, 116-modda)

Oldingi tahrirga qarang.

Tamom bo'lmagan jinoyatlar uchun umrbod ozodlikdan mahrum qilish tariqasidagi jazo tayinlanishi mumkin emas.

(58-modda O'zbekiston Respublikasining 2007 yil 11 iyuldagi O'RQ-99-sonli Qonuni asosida ikkinchi qism bilan to'ldirilgan — Oliy Majlisi palatalarining Axborotnomasi, 2007 y., 6-son, 248-modda)

Ishtirokchilikda sodir etilgan jinoyat uchun jazo tayinlashda sud har qaysi aybdorning jinoyatda ishtirok etganlik xususiyati va darajasini hisobga oladi. Har qaysi ishtirokchining shaxsiga tegishli bo'lgan yengillashtiruvchi va og'irlashtiruvchi holatlar sud tomonidan faqat shu ishtirokchining o'ziga jazo tayinlashda hisobga olinadi.

1. Siyosiy tartibot deganda nimani tushunasiz? Davlat hokimiyatni amalga oshirish usullari va uslublari tizimiga siyosiy tartibot deyiladi. Mamlakatdagi siyosiy vaziyat, ya'ni jamiyatdagi siyosiy erkinlik darajasini aynan siyosiy tartibot belgilaydi. Hokimiyat ustida turgan siyosiy kuchlarning davlatni boshqarishdagi kullaydigan usullari va uslublarining yaxlit tizimi siyosiy tartibot deb ataladi. Siyosiy tartibot asoslari ikki xil bo'ladi:

1. Demokratik.

2. Nodemokratik.

Demokratik tartibot sharoitida insonning siyosiy va fuqarolik huquqlari hurmat qilinadi. Fuqarolar davlat hokimiyat idoralarini to'zishda va ularning faoliyatida faol ishtirok etadilar. Demokratik hokimiyatning yagona manbai xalq irodasi bo'ladi. «Demokratiya» - yunoncha «xalq hokimiyati» degan ma'noni anglatadi. Agar davlatda demokrtik tartibot xukmron bo'lsa, bu davlatda fuqarolar umume'tirof etilgan huquq va erkinliklardan tula foydalanadilar, davlat esa ularni har tomonlama kafolatlaydi va ximoya qiladi.

Demokratik tartibot belgilari:

1) shaxsning iqtisodiy jihatdan erkin bo'lishi;

2) Inson va fuqaro huquqlari erkinliklarining e'tirof kilinishi va kafolatlanishi;

3) Davlat boshqaruvi ozchilikning kupchilikka buysunishi tamoyil asosida amalga oshirishi;

4) Hokimiyat vakolatlarining o'ulinishi;

5) Ijtimoiy xayotda fikrlar xilma-xilligi (pluralizm), ijtimoiy-siyosiy birlashmalarning kupligi;

6) Qonun ustuvorligi.

Ishtirok etish orqali o'zlari iloji boricha kuprok a'zolarini hokimiyat idoralariga kiritishga harakat qiladilar. Demokratik saylovda galaba kilgan siyosiy partiyalar hukumatni tuzish va o'z siyosatini o'tkazish huquqiga ega bo'ladilar. Demokratiyaga zid tartibot - nodemokratik tartibot deb ataladi. Bunday tartibotda davlat idoralari demokratik tamoyillar va qoidalarga rioya etmaydilar. Aksincha, ularni doimo yoki tez-tez bo'zadilar. O'z-o'zidan ma'lumki, bunday siyosiy tartibotda fuqarolarning huquq va erkinliklari poymol etiladi, kupol ravishda bo'ziladi, ba'zan juda shafkatsizlik bilan muxolifat bartaraf etiladi. Ba'zida esa parlament singari demokratik institutlar yo'q qilinadi.

2. Qasddan badanga yengil shikast yetkazish Sodir etilayotgan paytda hayot uchun xavfli bo'lmagan va ushbu kodeksning 104-moddasida nazarda tutilgan oqibatlarga olib kelmagan, lekin sog'liqning uzoq vaqt ya'ni kamida 21 kun ammo 4 oydan ko'p bo'lmagan davrda yomonlashuviga yoki umumiy nielnat qobiliyatining 10 foizidan 33 foizigacha yo'qolishiga sabab bo'lgan qasddan badanga o'rtacha og'ir shikasi yetkazish 3 yilgacha ahloq tuzatish ishlari yoki 1 yildan 3 yilgacha ozodlikni cheklash yohud 3 yilgacha ozodlikdan mahrum qilish bilan jazolanadi. (JK, 105-modda).;

27-bilet

1. Davlat organlari Davlat boshqaruvini amalga oshirish maxsus idoralar tomonidan amalga oshiriladi va bu idoralar huquqshunoslik fanida davlat organlari deyiladi.

Davlat organlari = qonunga muvofikqravishda o'z tizimiga ijtimoiy xayotning muayyan soxasini boshqarish bo'yicha aniq belgilangan vakolatga ega bo'lgan davlat idorasi yoki muassasasi.

Davlat organlari quyidagi turlarga bulinadi:

a) vakillik organlari: qonun chiqaruvchi, maxalliy hokimiyat organlari;

b) ijroiya organlari: davlat boshligi (prezident, monarx) hukumat, vazirlik va davlat qo'mitalari, huquqni muhofazaqiluvchi idoralar (proko'ratura, ichki ishlar vazirligi va uning organlari, adliya vazirligi va boshqalar);

d) maxalliy organlar (viloyat, tuman va shahar, hokimiyatlari);

e) sud va konstitutsiyaviy nazoart idoralari: Konstitutsiyaviy sud, Oliy sud va umumiy sudlar, Oliy xujalik sudi va uning viloyat (shahar) buginlari.

Davlat mexanizmi – jamiyatni boshqarish va xalk manfaatlarini ximoya kilishni amalga oshiradigan davlat organlarining yaxlit tizimi.

Davlat boshqaruvining amalga oshiruvchi barcha davlat organlari yaxlit tizimini hosil qiladi va bu tizim davlat mexanizmi deb yuritiladi.

Demak, davlat organlari davlat mexanizmining tarkibiy kislmlari bulib, ular ijtimoiy xayotning muayyan soxasini boshqarish bo'yicha zarur vakolatlarga ega. Har bir davlat organi boshqa davlat organlari bilan, ya'ni davlat mexanizmining boshqa tarkibiy kislmlari bilan o'zviy aloqadadir.

2.Sudni aldash²³⁰ -modda. Dalillarni soxtalashtirish (qalbakilashtirish)

Isbotlashni amalga oshirayotgan shaxslar yoki isbotlashda ishtirok etish uchun jalb qilinayotgan shaxslar tomonidan dalillarning tergovga qadar tekshiruv va jinoyat ishlari materiallari bo'yicha dalillarni to'plash, tekshirish va baholash chog'ida g'arazli yoki boshqa past niyatlarda hujjatlarga yoxud ashyolarga bila turib yolg'on ma'lumotlarni kiritishda va o'zga buzib ko'rsatishlarda namoyon bo'ladigan soxtalashtirilishi (qalbakilashtirilishi), —

eng kam oylik ish haqining uch yuz baravaridan to'rt yuz baravarigacha miqdorda jarima yoki muayyan huquqdan mahrum etib, uch yildan besh yilgacha ozodlikni cheklash yoxud uch yildan besh yilgacha ozodlikdan mahrum qilish bilan jazolanadi.

O'sha harakatlar:

a) bir guruh shaxslar tomonidan oldindan til biriktirib sodir etilgan bo'lsa;

b) shaxsni ushlab turishga, qamoqqa olishga, jinoiy javobgarlikka tortishga yoki jinoiy javobgarlikdan ozod etishga, hukm qilishga yoxud oqlashga sabab bo'lsa, —
muayyan huquqdan mahrum etib, besh yildan yetti yilgacha ozodlikdan mahrum qilish bilan jazolanadi.

Og'ir yoki o'ta og'ir jinoyat to'g'risidagi jinoyat ishi bo'yicha dalillarni soxtalashtirish (qalbakilashtirish), xuddi shuningdek dalillarni soxtalashtirish (qalbakilashtirish) og'ir oqibatlarga olib kelgan bo'lsa, —

muayyan huquqdan mahrum etib, yetti yildan o'n yilgacha ozodlikdan mahrum qilish bilan jazolanadi.

230² -modda. Tezkor-qidiruv faoliyati natijalarini soxtalashtirish (qalbakilashtirish)

Jinoyatni sodir etishga aloqasi yo'qligi oldindan ayon bo'lgan shaxsni jinoiy ta'qib qilish maqsadida yoxud shaxsning sha'ni, qadr-qimmati va ishchanlik obro'siga zarar yetkazish maqsadida tezkor-qidiruv faoliyati natijalarini tezkor-qidiruv tadbirlarini amalga oshirishga vakolatli shaxslar tomonidan soxtalashtirish (qalbakilashtirish), —

eng kam oylik ish haqining bir yuz ellik baravaridan uch yuz baravarigacha miqdorda jarima yoki muayyan huquqdan mahrum etib, bir yildan uch yilgacha ozodlikni cheklash yoxud uch yilgacha ozodlikdan mahrum qilish bilan jazolanadi.

O'sha qilmishlar axborotni nooshkora olish uchun mo'ljallangan maxsus texnika vositalaridan foydalangan holda sodir etilgan bo'lsa, —

eng kam oylik ish haqining uch yuz baravaridan to'rt yuz baravarigacha miqdorda jarima yoki muayyan huquqdan mahrum etib, uch yildan besh yilgacha ozodlikni cheklash yoxud uch yildan besh yilgacha ozodlikdan mahrum qilish bilan jazolanadi.

(2301-2302-moddalar O'zbekiston Respublikasining 2018 yil 4 apreldagi O'RQ-470-sonli Qonuniga asosan kiritilgan — Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi, 05.04.2018 y., 03/18/470/1005-son)

28-bilet

1.Davlat mexanizmi ... boshqarish va ... manfaatlarini himoya qilishni amalga oshiradigan davlat idoralari va muassasalari tizimi. Davlat idorasi (organi) — davlat

mexanizmining qonunga muvofiq ravishda o'z tuzilishiga, ijtimoiy hayotning muayyan sohasini boshqarish bo'yicha aniq belgilangan vakolatiga ega bo'lgan hamda davlat mexanizmining boshqa qismlari bilan uzviy aloqadorlikda bo'lgan va yaxlit birlik hosil qiladigan tarkibiy qismidir. Davlat organi – qonunga muvofiq ravishda o'z tizimiga, ijtimoiy hayotning muayyan sohasini boshqarish bo'yicha aniq belgilangan vakolatiga ega bo'lgan davlat idorasi yoki muassasasidir.

Davlat organlari quyidagi turlarga bo'linadi:

- vakillik organlari: qonun chiqaruvchi, mahalliy hokimiyat organlari;
- ijroiya organlari: davlat boshlig'i (prezident, monarx), hukumat, vazirlik va davlat qo'mitalari, huquqni muhofaza qiluvchi idoralar (prokuratura, ichki ishlar vazirligi va uning organlari, adliya vazirligi va boshqalar);
- mahalliy organlar (viloyat, tuman va shahar hokimliklari);
- sud va konstitutsiyaviy nazorat idoralari: Konstitutsiyaviy sud, Oliy Sud va umumiy sudlar, Oliy Xo'jalik sudi va uning viloyat (shahar bo'g'inlari).

Davlat boshqaruvini amalga oshiruvchi barcha davlat organlari yaxlit tizimni hosil qiladi va bu tizim davlat mexanizmi deb yuritiladi. Demak, davlat organlari davlat mexanizmining tarkibiy qismlari bo'lib, ular ijtimoiy hayotning muayyan sohasini boshqarish bo'yicha zarur vakolatlarga ega. Har bir davlat organi boshqa davlat organlari bilan, ya'ni davlat mexanizmining boshqa tarkibiy qismlari bilan uzviy aloqadadir.

Davlat mexanizmi - jamiyatni boshqarish va xalq manfaatlarini himoya qilishni amalga oshiradigan davlat organlarining yaxlit tizimi.

2.Sudni chalg'itishga urunish

2. 230¹-modda. Dalillarni soxtalashtirish (qalbakilashtirish)

Isbotlashni amalga oshirayotgan shaxslar yoki isbotlashda ishtirok etish uchun jalb qilinayotgan shaxslar tomonidan dalillarning tergovga qadar tekshiruv va jinoyat ishlari materiallari bo'yicha dalillarni to'plash, tekshirish va baholash chog'ida g'arazli yoki boshqa past niyatlarda hujjatlarga yoxud ashyolarga bila turib yolg'on ma'lumotlarni kiritishda va o'zga buzib ko'rsatishlarda namoyon bo'ladigan soxtalashtirilishi (qalbakilashtirilishi), —

eng kam oylik ish haqining uch yuz baravaridan to'rt yuz baravarigacha miqdorda jarima yoki muayyan huquqdan mahrum etib, uch yildan besh yilgacha ozodlikni cheklash yoxud uch yildan besh yilgacha ozodlikdan mahrum qilish bilan jazolanadi.

O'sha harakatlarda:

a) bir guruh shaxslar tomonidan oldindan til birlashtirib sodir etilgan bo'lsa;

b) shaxsni ushlab turishga, qamoqqa olishga, jinoiy javobgarlikka tortishga yoki jinoiy javobgarlikdan ozod etishga, hukm qilishga yoxud oqlashga sabab bo'lsa, —

muayyan huquqdan mahrum etib, besh yildan yetti yilgacha ozodlikdan mahrum qilish bilan jazolanadi.

Og'ir yoki o'ta og'ir jinoyat to'g'risidagi jinoyat ishi bo'yicha dalillarni soxtalashtirish (qalbakilashtirish), xuddi shuningdek dalillarni soxtalashtirish (qalbakilashtirish) og'ir oqibatlariga olib kelgan bo'lsa, —

muayyan huquqdan mahrum etib, yetti yildan o'n yilgacha ozodlikdan mahrum qilish bilan jazolanadi.

230²-modda. Tezkor-qidiruv faoliyati natijalarini soxtalashtirish (qalbakilashtirish)

Jinoyatni sodir etishga aloqasi yo'qligi oldindan ayon bo'lgan shaxsni jinoiy ta'qib qilish maqsadida yoxud shaxsning sha'ni, qadr-qimmatini va ishchanlik obro'siga zarar yetkazish

maqsadida tezkor-qidiruv faoliyati natijalarini tezkor-qidiruv tadbirlarini amalga oshirishga vakolatli shaxslar tomonidan soxtalashtirish (qalbakilashtirish), —

eng kam oylik ish haqining bir yuz ellik baravaridan uch yuz baravarigacha miqdorda jarima yoki muayyan huquqdan mahrum etib, bir yildan uch yilgacha ozodlikni cheklash yoxud uch yilgacha ozodlikdan mahrum qilish bilan jazolanadi.

O'sha qilmishlar axborotni nooshkora olish uchun mo'ljallangan maxsus texnika vositalaridan foydalangan holda sodir etilgan bo'lsa, —

eng kam oylik ish haqining uch yuz baravaridan to'rt yuz baravarigacha miqdorda jarima yoki muayyan huquqdan mahrum etib, uch yildan besh yilgacha ozodlikni cheklash yoxud uch yildan besh yilgacha ozodlikdan mahrum qilish bilan jazolanadi.

(2301-2302-moddalar O'zbekiston Respublikasining 2018 yil 4 apreldagi O'RQ-470-sonli Qonuniga asosan kiritilgan — Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi, 05.04.2018 y., 03/18/470/1005-son)

29-bilet

1. Huquqiy davlat Huquqiy davlatda davlat boshqaruvi huquqning ustuvorligiga asoslanadi. Unda davlat boshqaruvi fuqarolar va ijtimoiy munosabatlar sub'ektlarining huquqlari, erkinliklari va manfaatlarini ta'minlashni xisobga olgan holda amalga oshiriladi.

Huquqiy davlat – huquqning ustuvorligi hamda sud mustakilligi ta'minlanadigan, inson huquqlari va erkinliklari kafolatlanadigan davlat hokimiyati vakolatlar bo'linishi tamoyilli asosida amalga oshiriladigan demokratik davlatdir.

Huquqiy davlatning asosiy belgilari quyidagilar:

1. Huquqning ustuvorligi.

Mamlakatdagi barcha shaxslar – fuqarolar, chet el fuqarolari, fuqaroligi bulmagan shaxslar, hammasi qonun talablariga buysunadilar. Bunda konstitutsiya huquqiy normalar tizimida oliy yuridik kuchga egadir.

2. Inson huquqlari va erkinliklarining ta'minlanishi va ximoyalaniishi.

Inson, uning xayoti, sha'ni, kadr-kimmati, huquq va erkinliklari hamda manfaatlari oliy kadriyat ekanligi.

3. Davlat va fuqarolarni bir-birlari oldida o'zaro mas'uliyati.

4. Hokimiyatning qonuniyligi.

Hokimiyat demokratik saylovlar yuli bilan shakllantiriladi. Davlat hokimiyati mamlakatni ichkarisida va xalkaro miqyosida tan olinadi.

5. Hokimiyat vakolatlarining taksimlanishi.

Davlat hokimiyati: qonun chiqaruvchi, ijro etuvchi va sud hokimiyatlariga bulinadi. Davlat hokimiyati vakolatlari mana shu uchala hokimiyat urtasida taksimlanadi.

6. Sudning mustakilligi.

Sudning faoliyatiga xech kim aralasha olmaydi. Sudlar fakat qonuniy talablarga buysunadi.

7. Huquqni muhofazakilish mexenizmning samarali ishlashi.

Davlat inson huquq va erkinliklarni lozim darajada ximoya kilish kerak.

2. Transport vositasini olib qochish Transport vositasini olib qochish – 5 yildan 10 yilgacha ozodlikdan mahrum qilish bilan jazolanadi. (JK, 167-modda).

30-bilet

1. Fuqarolik jamiyati. Har bir davlat o'z faoliyatining asosiy yunalishlarini belgilaydi. Bu yunalishlar uning asosiy vazifalaridan kelib chikadi.

Davlatning funksiyalari - davlat faoliyatining asosiy yunalishlari bulib, ulardan davlatning ijtimoiy jihatlari ruyobga chikariladi.

Davlatning mavjudligi, uning zarurligi, davlatning funksiyalarida o'z aksini topadi. Davlat o'z faoliyatlarida bir kancha funksiyalar (faoliyat yunalishlari)ni amalga oshiradi. Bu funksiyalarni mamlakat ichida yoki tashkarisida amalga oshirishdan kelib chikib tashki va ichki funksiyalarga ajratish mumkin.

Davlat o'z funksiyalarini amalga oshirish borasida kuplab vazifalarni bajaradi. Bu vazifalarni bajarish orqali davlat funksiyalarini ado etishga erishadi.

Davlat bajaradigan vazifalarini soxalar bo'yicha ham turlarga ajratish mumkin. Bunda davlatning ichki funksiyalariga oid vazifalar quyidagilardan iborat bo'ladi.

Iqtisodiy vazifalar:

- *Iqtisodiy siyosatni ishlab chikish va iqtisodiyotga ta'sir yetkazish;*
- *Iqtisodiyotning davlat sektori (zavod, fabrikalar, dalalar, korxonalar)ning boshqarish;*
- *Bozor munosabatlarining huquqiy asoslari va narx siyosatini yulga kuyish. Ijtimoiy vazifalar:*
- *Aholining yordamga muxtoj kismini ximoyalash;*
- *Soglikni saklash va ta'lim tizimini kullab-kuvvatlash;*
- *Aholini ijtimoiy ne'matlar bilan ta'minlash.*

Siyosiy – huquqiy vazifalar:

- *fuqarolarning huquq va erkinliklarini ximoya kilish;*
- *qonuniylik va tartibni ta'minlash;*
- *tinchlik va millatlararo totuvlikni saklash;*

2. Talonchilik qilish Bosqinchilik, ya'ni o'zganing mol-mulkini talon-taroj qilish maqsadida hujum qilib hayot yoki sog'liq uchun xavfli bo'lgan zo'rlik ishlatib yohud shunday zo'rlik ishlatish bilan qo'rqitib sodir etilgan bo'lsa, 5 yildan 8 yilgacha ozodlikdan mahrum qilish bilan jazolanadi. (JK, 164-modda).

31-bilet

1. Jinoyat qonunchiligida voyaga yetmaganlarning huquq va majburiyatlari.

Voyaga yetmaganlar — amaldagi O'zR qonunchiligiga ko'ra, 18 yoshga yetmagan fuqarolar.

V.ye.ni tarbiyalash vazifasi — davlat burchi, fuqarolarning esa konstitutsiyaviy majburiyati hisoblanadi. O'zR Konstitutsiyasida fuqarolar kabi V.ye.ning bilim olish, mehnat qilish, dam olish, mulqdor bo'lish kabi huquqlari ta'minlangan (36,40,41-moddalar). O'zbekiston Respublikasi FKda 14 yoshdan 18 yoshgacha bo'lgan V.ye.ning muomala layoqati belgilangan, ular ota-onalari, farzandlikka oluvchilari va homiylari roziligisiz mustaqil ravishda: 1) o'z ish haqi, stipendiyasi va b. daromadlarini tasarruf etish; 2) fan, adabiyot yoki san'at asarining, ixtironing yoxud o'z intellektual faoliyatining qonun bilan qo'riqlanadigan boshqa natijasining muallifi huquqini amalga oshirish; 3) qonunga muvofiq kredit muassasalariga omonatlar qo'yish va ularni tasarruf etish; 4) mayda maishiy bitimlarni hamda boshqa bitimlarni tuzishga haqqi ekanligi ko'rsatilgan, boshqa bitimlarni ular o'z ota-onalari, farzandlikka oluvchilari yoki homiylarining yozma roziligi bilan tuzadilar. Ular roziligiga binoan tadbirkorlik faoliyati bilan shug'ullanayotgan yoki mehnat shartnomasi bo'yicha ishlayotgan 16 yoshga to'lgan V.ye. muomalaga to'la layoqatli deb e'lon qilinishi mumkin (27-, 28-, 29-moddalar). V.ye. mehnatga oid munosabatlarda katta yoshdagi xodimlarga tenglashtiriladi, lekin mehnat muhofazasi, ish vaqgi, ta'tillar berish va b. mehnat shartlari bo'yicha qo'shimcha imtiyozlardan foydalanadi. O'zR Mehnat kodeksida 18 yoshga to'lmagan shaxslarni ishga qabul qilishdagi kafolatlar, ularning mehnatga oid huquqlari va h.k. belgilab berilgan (239—247-moddalar). V.ye.ning jinoiy ishlarini yuritishda maxsus qonun me'yorlari orqali qo'shimcha huquqlar kafolatlangan (qarang Voyaga yetmaganlar javobgarligi).

O'zR Vazirlar Mahkamasi, viloyat, shahar va tuman hokimliklari huzurida Voyaga yetmaganlar ishi bilan shug'ullanuvchi komissiyalar tuzilgan.

2. Mehnat qonunchiligiga ko'ra voyaga yetmaganlarning ish vaqti.

O'quvchilarning mehnat tarbiyasi, ularni asta-sekin mehnatga jalb etish maqsadida qonun tomonidan voyaga yetmaganlarni ishga joylashtirishga ruxsat etiladi.

Bunda sog'lig'iga ziyon yetkazmaydigan va maktabdagi o'qish jarayoniga xalaqit bermaydigan yengil mehnatni berish hamda ota-onasidan birining yoki ularning o'rnini bosuvchi shaxsning roziligi albatta olinishi shart. So'nggi shartni shu bilan tushuntirsa bo'ladiki, ota-onasi o'spirinni ishga joylashtirishdan oldin ish sharoitlari bilan tanishishlari va uning sog'lig'iga xavf aniqlangan taqdirda, kontraktni tuzishdan voz kechishlari kerak. O'spirinning o'zi hayotiy tajribasi yo'qligi sababli bo'lajak ishning mavjud bo'lgan noma'qul sharoitlariga e'tibor bermasligi mumkin.

ISHGA QABUL:

15 yoshdan:

— ota-onasidan birining yozma roziligi bilan (chunki ota-onasi ish sharoitlarini bilishi va ularga rozi bo'lishi shart);

— ta'til vaqtida yoki o'qish vaqtidan bo'sh bo'lganda (haftasiga 12 soatdan ko'p bo'lmagan);

— to'liq bo'lmagan ish kuni sharoitida (haftasiga 24 soatdan ko'p bo'lmagan);

— yengil mehnatni bajarish uchun (bir vaqtning o'zida 4,1 kg dan ko'p bo'lmagan yuklarni tashish);

16 dan 18 yoshgacha:

— ota-onasidan birining yozma roziligi bilan;

— to'liq bo'lmagan ish kuni sharoitida (haftasiga 36 soatdan ko'p bo'lmagan);

— yengil mehnatni bajarish uchun (bir vaqtning o'zida 4,1 kg dan ko'p bo'lmagan yuklarni tashish).

ISHGA QABUL QILISH

faqat yuklarni qo'lda ko'tarish va tashish bilan bog'liq bo'lgan ishlardan iborat bo'lganda, ular uchun yuk ko'tarish va tashish normasining chegarasi 4,1 kg dan og'ir bo'lmasligi, shuningdek ular aravacha va vagonetka yordamida yuk tashishiga jalb etilmasligi lozim.

— 16 yoshgacha bo'lgan voyaga yetmaganlar ish vaqtining uchdan bir qismi yuklarni qo'lda ko'tarish va tashish bilan bog'liq ishlardan iborat bo'lganda, qo'lda yuk ko'tarish va tashish normalarining chegarasi: o'g'il bolalar uchun — 6,5 kg, qiz bolalar uchun — 3,5 kg dan og'ir bo'lmasligi lozim.

— 16 yoshgacha bo'lgan voyaga yetmaganlarning ish vaqti faqat yuklarni qo'lda ko'tarish va tashish bilan bog'liq ishlardan iborat bo'lganda, ular uchun yuk ko'tarish va tashish normasining chegarasi 2 kg dan og'ir bo'lmasligi lozim.

— 16 yoshgacha bo'lgan voyaga yetmaganlarga aravacha va vagonetka yordamida yuk tashishlariga ruxsat etilmaydi.

32-bilet

1. 14yoshdan 18 yoshgacha bo'lgan voyaga yetmaganlar ota-onalari, farzandlikka oluvchilari yoki homiylarining yozma rozilgisiz mustaqil amalga oshirishga haqli ishlari. 14 yoshdan 18 yoshgacha bo'lgan voyaga yetmaganlar

-o'z ish haqi, stipendiyasi va boshqa daromadlarini tasarruf etish

-har hil mualliflik huquqlarini amalga oshirish

-qonunga muvofiq banklarga omonat qo'yish va ularni tasarruf etish

-xar xil maishiy bitimlarni tuzish huquqiga ega

1. Voyaga yetmaganlarni ozodlikdan mahrum etish jazosi.

ozodlikdan mahrum etish jazosi bu jazo turi voyaga yetmaganlarga nisbatan 6 oydan 10 yilgacha muddatga tayinlanadi. Ozodlikdan mahrum etish jazosi 13 yoshdan boshlab qo'llaniladi. 18 yoshga to'lmagan erkaklarga ozodlikdan mahrum etish jazosini umumiy yoki kuchaytirilgan tartibli tarbiya koloniyalarida o'tash tayinlanadi. Qizlarga nisbatan esa jazoni umumiy tartibli tarbiya koloniyalarida o'tash tayinlanadi.

33-bilet

1. Oila qonunchiligida voyaga yetmaganlarning huquq va majburiyatlari

Voyaga yetmagan bola o'z huquqi va qonuniy manfaatlarini himoya qilish huquqiga ega. Bolaning huquqi va qonuniy manfaatlari uning ota-onasi, ota-onasi yo'q bo'lsa, ota-onasining o'rnini bosuvchilar, vasiylik va homiylik idoralari, prokuratura, sud tomonidan amalga oshiriladi.

Voyaga yetmagan bolaning hayotiyoki sog'dig'da xavf tug'diyatligidan, uning huquqi va qonuniy manfaatlari buzilganligidan xabardor bo'digan shaxslar bu haqda bola ayni paytda yashab turgan joydagi vasiylik va homiylik organiga madum qilishi shart. Shunday madumotlami olgach, vasiylik va homiylik organi bolaning huquqi va qonuniy manfaatlarini himoya qilish yuzasidan zarur choralar kodishi shart bo'dadi. Ota-ona o'z bolalarining qonuniy vakillari hisoblanadilar hamda har qanday jismoniy va yuridik shaxslar bilan bo'dadigan munosabatlarda, shu jumladan, sudda alohida vakolatlarisiz ularning huquq va manfaatlarini himoya qiladilar.

Oilada voyaga yetmagan bolaning manfaatlariga ta'ulluqli har qanday masala hal qilinayotganda bola o'z fikrini ifoda qilishga, shuningdek, har qanday sud muhokamasi yoki ma'muriy muhokama davrida so'zlashga haqlidir.

Har qanday ota-ona o'z farzandlariga o'zaro kelishib, vokiyaqin qarindosh-urugdari maslahati bilan ota-onasining ismiga ko'ra, yoki o'zlari xohlagan ismni qo'yishlari mumkin. Odatda, bolaning familiyasi ota-onaning familiyasiga qarab belgilanadi. Agar ota-ona turli familiyalarda bo'dsa, ularning kelishuviga binoan bolaga otasining yoki onasining familiyasi berilishi mumkin. Ota-onaning xohishiga ko'ra, bolaga milliy an'analarga ko'ra ota yoki ona tomonidan boboning ismi bo'yicha familiya berilishi mumkin.

2. Qonuniylikning tamoyillari Qonuniylik ma'lum bir qoidalar asosidayuzagakeladi. Ya'ni, qonuniylikning o'ziga xos xususiyatlari uning quyidagi tamoyillarida ifodalanadi.

Qonuniylikning yagonaligi—bu O'zbekiston Respublikasining hududida qonunlar bir xil qodlanilishini, barcha fuqarolar qonun oldida teng ekanligini anglatadi.

Qonuniylikning ustuvorligi va hamma uchun majburiyligi tamoyiliga asosan, O'zbekiston Respublikasining barcha qonunlari va boshqa huquqiy normalari muqaddas bo'lib, ularga barcha kishilar amal qilishga majbur.

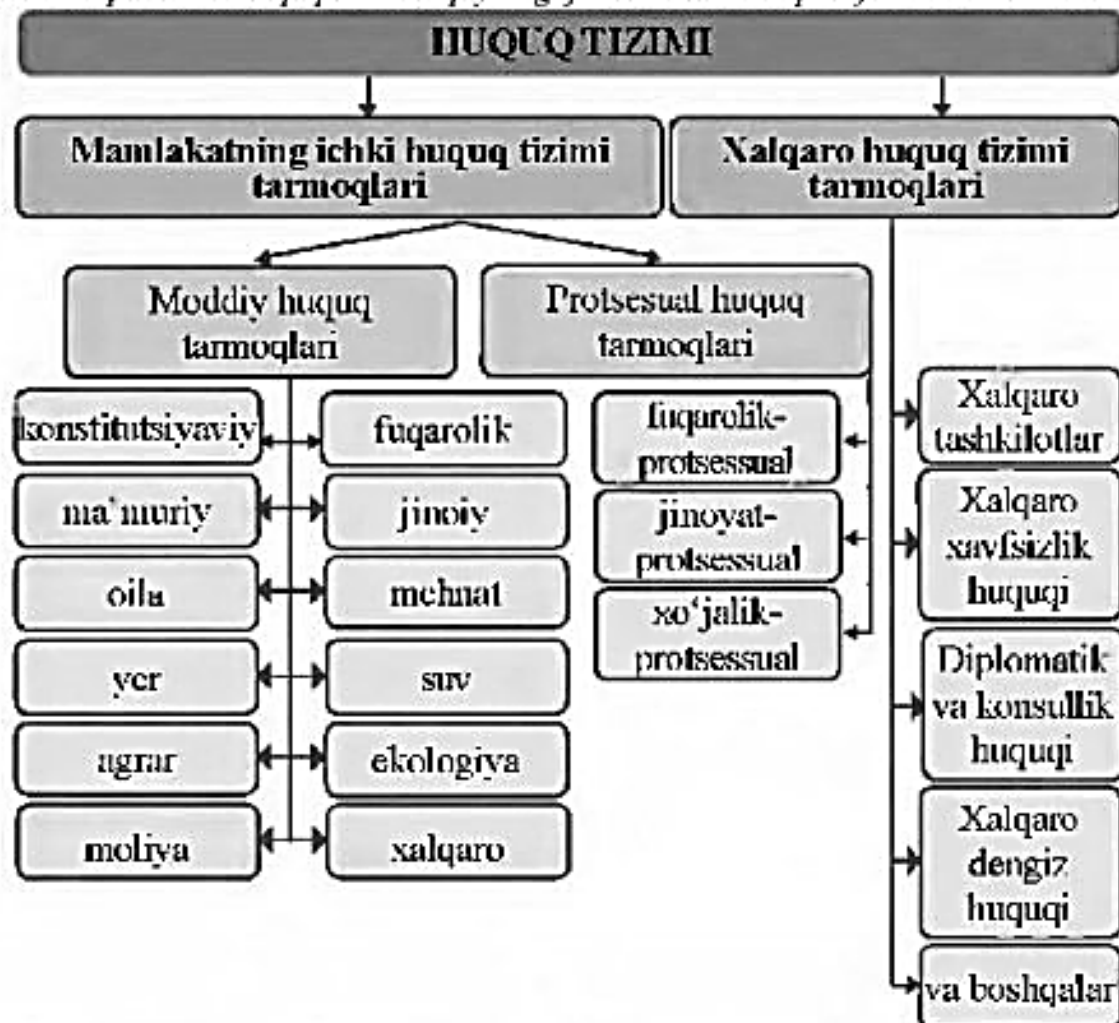
34-bilet

1. Huquqiy tartibot Qaysi huquq normasini qaysi obyektga nisbatan ishlatish lozimligini aniqlashtirish uchun ulami turlaiga ajratish lozim. Huquq tizimi, awalambor, huquq tarmoqlari (sohalari) deb nomlanuvchi alohida taimoqlarga ajratiladi. Bunda, davlatdagi ijtimoiy munosabatlarning xilma-xilligi e'tiborga olinadi. Aynau shu munosabatlarhuquqiy tartibga solish

(boshqamv)ning predmetini tashkil qiladi. Huquqiy tartibga solish (boshqarish) usuli esa, huquqning ijtimoiy munosabatlarga ta'sir ko'rsatishga yordamlashadigan yoilari, usullari, vositalarining yig'indisidir.

Ijtimoiy munosabatlarning melinatmunosabatlari, ijtimoiy ta'minot mo-liya va hokazolar kabi turlari alohida huquqiy nomialar orqali tartibga solinadi.

O'zbekiston Respublikasi huquq tizimini quyidagi jadval-sharhi orqali ifodalash mumkin:

2. O'zbekiston Respublikasining qonun manbalari O'zbekiston Respublikasi qonunlarini quyidagi guruhlarga bo'lish mumkin:

Asosiy qonun Konstitutsiya;

konstitutsiyaviy qonun;

qonun;

Qoraqalpog'iston Respublikasining Konstitutsiyasi va qonunlari.

O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi davlat hokimiyatining tashkil etilishini belgilaydi, konstitutsiyaviy tuzum asoslarini, insonlar va fuqarolarning huquq va erkinliklarini mustahkamlaydi. Konstitutsiya amaldagi qonunlar uchun yuridik asosdir. Konstitutsiya qoidalari boshqa normativ hujjatlarda rivojlantiriladi va aniqlashtiriladi. Shuni ham aytib o'tish kerak-ki, Qoraqalpog'iston Respublikasi O'zbekiston Respublikasi tarkibida o'z Konstitutsiyasiga ega bo'lib, uning qoidalari O'zbekiston Konstitutsiyasiga zid kelmasligi kerak. Konstitutsiyaviy qonunlar Konstitutsiyaga o'zgartish va qo' shimchalar kirituvchi qonunlardir. Ushbu hujjat uchun Oliy Majlisda ularni qabul qilish- ning oddiy qonunlarga nisbatan murakkabroq tartib-qoidalari belgilangan.

Qonunlar; o'z navbatida, kodekslashtirilgan vajoriy qonunlarga bo'linadi. **Kodekslashtirilgan qonunlarga** kodekslar kiradi. **Kodeks** mantiqiy tizimlashtirish xususiyatiga ega qonun bo'lib, o'zida ijtimoiy munosabatlarning ma'lum bir sohasini batafsil tartibga soluvchi normalarni birlashtiradi. Masalan, Fuqarolik kodeksi, Jinoyat kodeksi, Mehnat kodeksi, Soliq kodeksi, Bojxona kodeksi va h.k.

Qoraqalpog'iston Respublikasi qonunlari Qoraqalpog'istonning hududida ijro etilishi shart.

Qonun vaqt bo'yicha quyidagi tartibda kuchga kiradi:

- 1) rasman e'lon qilinganidan o'n kun o'tgach;
- 2) qonunda yoki maxsus hujjatda ko'rsatilgan vaqtdan boshlab.

Qonun vaqt bo'yicha quyidagi tartibda kuchini yo'qotadi:

- 1) qonunning o'zida ko'rsatilgan muddat tugagan bo'lsa;
- 2) ushbu qonun bekor qilinishi natijasida.

Qonunning orqaga qaytish kuchi amalda kam qo'llaniladi. O'zbekistonda jinoyat yoki ma'muriy javobgarlikni yengillashtiruvchi qonunlar ayrim hollarda orqaga qaytish kuchiga ega bo'lishi mumkin.

35-bilet

1. Huquqiy javobgarlik Huquqiy javobgarlik - huquqbuzarlikni sodir etgan shaxsning huquq normalariga asoslangan, o'z qilmishi javob berishi, davlat majburlovchilarini ko'rishidagi oqibatlarga duchor bo'lishi va itlami boshidan kechirishidir.

Huquqiy javobgarlikka asos bo'lib huquqbuzarlik, ya'ni huquqiy normalarni buzish hisoblanadi.

Huquqbuzarlik turlari huquqiy javobgarlik turlariga mutanosibdir. Masalan:

- fuqarolik huquqbuzarligi - fuqaroviy (moddiy) huquqiy javobgarlikni;
- ma'muriy huquqbuzarlik — ma'muriy javobgarlikni;
- intizomiy huquqbuzarlik — intizomiy javobgarlikni;
- jinoiy huquqbuzarlik-jinoiy javobgarlikni keltirib chiqaradi. Huquqiy javobgarlik sud tartibida, ma'muriy tartibda yoki intizomiy

tartibda amalga oshiriladi.

Huquqiy javobgarlikning ikki turi farqlanadi:

- 1) Jarimayoki jazo;
- 2) Huquqni tiklovchi javobgarlik.

Jarima yoki **jazo** turi o'z navbatida quyidagilardan iborat:

Intizomiy—O'zbekiston Respublikasi Mehnat Kodeksining 181-moddasiga binoan quyidagi turlardan iboratdir:

hayfsan; jarima solish; mehnat shartnomasini bekor qilish.

Intizomiy jazolar ishga qabul qilish huquqiga egabo'lgan shaxslar (organlar) tomonidan qo'llaniladi.

Fuqaroviy — fuqarolik huquqbuzarligi uchun aybdor shaxsning to'liq moddiy va ma'naviy javob berishidir.

Ma'muriy jazolar quyidagilar:

jarima; haqini to'lash sharti bilan buyumni olib qo'yish; buyumni musodara qilish; maxsus huquqdan (transport vositasini boshqarish huquqidan, ov qilish huquqidan) mahrum qilish; ma'muriy qamoq: 3 sutkadan 15 sutkagacha, ayrim hollarda 30 sutkagacha.

Jinoiy — Jinoyat Kodeksining 43-moddasiga binoan, quyidagilar:

jarima; muayyan huquqdan mahrum qilish; axloq tuzatish ishlari; xizmat bo'yicha cheklash; qamoq; intizomiy qisimgajohiatish; ozodlikdan mahrum qilish.

2. O'zbekiston Respublikasining ichki huquq tizimi tarmoqlari

Huquqni muhofaza qiluvchi davlat organi bu - qonun yo'li bilan taslikil etiluvchi, o'z tuzilishiga ijtimoiy hayotda qomuniylik va huquqiy tartibotni ta'minlash bo'yicha aniq belgilangan vakolatga ega bo'lgan davlat organidir.

Qonunga binoan, O'zbekiston Respublikasida huquqni muhofaza qiluvchi davlat organlari tizimini, asosaru quyidagilar taslikil qiladi:

Sud tizimi;

Adliya vazirligi va uning organlari;

Prokuratura organlari;

Ichki ishlar vazirligi;

Davlat xavfsizlik xizmati;

Davlat soliq qo'mitasi;

Davlat bojxona qo'mitasi;

Tergov organlari;

Prokuratura huquqni muhofaza qilish idoralari tizimida yetakchi o'rinni egallaydi. Prokuratura organlari va ularning xodimlari hisoblangan prokurorlaming vazifalari quyidagilardan iborat:

barcha jismoniy va yuridik shaxslar tomonidan qonunlarga itoat qili- nishi ustidan nazorat qilish;

davlat boshqaruv organlari va mansabdor shaxslar tomonidan noqo- nuniy xatti-harakatlar qilinishigayo'l qo'ymaslik;

noqonuniy harakatlarga, qonunbuzarliklarga yo'l qo'yilgan boisa, tezda bunga barham berish;

fuqarolaming huquqlari va manfaatlarini himoya qilish.

36-hilet

1. Xalqaro huquqning umume'tirof etgan prinsiplari va normalari Xalqaro huquqning umume'tirof etgan prinsiplari normalari - xalqaro huquqning asosiy qoidalari bo'lib, ulami xalqaro huquqning barcha subyektlari tan olgan va ulami bajarishga majburdirlar. Davlat suverenitetini hurmat qilish, zo'rlik ishlatmaslik, davlatning hududiy yaxlitligini tan olish, nizolami tinch yo'l bilan hal etish, ichki ishlarga aralashmaslik, xalqlaming teng huquqliligi, insonning huquq va erkinliklarini hurmat qilish, davlatlar o'rtasidagi hamkorlik, xalqaro huquq bo'yicha majburiyatlamu bajarish ana shular jumlasidandir.

Xalqaro shartnoma xalqaro huquqning ikki yoki undan ortiq subyekti qabul qilgan bitimdir. U tomonlaming huquq va majburiyatlarini belgilay- digan, o'zgartiradigan yoki bekor qiladigan hujjatdir. O'zbekiston Respub- likasi siyosiy, iqtisodiy, huquqiy va maxsus masalalar bo'yicha bir necha ming shartnoma tuzgan.

2. Huquqiy munosabat

Huquqiy munosabat, tuzilishiga ko'ra **obyekt, subyekt** kabi elementlarni o'z ichiga oladi.

Misol uchun, Ravshan do'kondan umumiy daftar varangli qalam sotib olmoqchi. Bu yerda umumiy daftar va rangli qalam huquqiy munosabatning obyektu hisoblanadi. Ravshan esa huquqiy munosabatning subyektidir.

Huquqiy munosabatning yana bir tarkibiy elementi bu huquqiy munosabat **mazmunidir**.

Mazmun o'z navbatida subyektiv huquq va yuridik majburiyatni o'z ichiga oladi. Huquqiy munosabatlar mazmuni bu huquqiy munosabat subyektlarining o'z huquq va majburiyatlarini amalga oshirish bo'yicha aniq harakatlaridir. Masalan, do'konda choy sotib olish paytidagi huquqiy munosabat mazmuni - bu sotuvchining choyni berishi va xaridorning pul to'lashi bo'lib, bu yerda sotuvchi choy berayotganida o'z majburiyatini bajardi va pul olish huquqiga ega bo'ldi. Va aksincha, xaridor choyni olar ekan o'zining choy olishga boigan huquqidan foydalandi va pul berish majburiyatiga ega bo'ldi.

Demak, huquqiy munosabatlarning elementlari to'rtta ekan: **obyekt, subyekt, subyektiv huquq** va **yuridik majburiyat**.

Huquqiy munosabatlar subyektlar o'rtasidagi munosabatlarning yuridik shakli bo'lib, uning yordamida davlat va qonun talablariga binoan ijtimoiy munosabat ishtirokchilari xulq-atvorini me'yorlab beradi.

Huquqiy munosabatlarda ishtirok etuvchilar, ya'ni subyektlar huquq layoqatiga hamda muomala layoqatiga ega bo'lishlari talab etiladi.

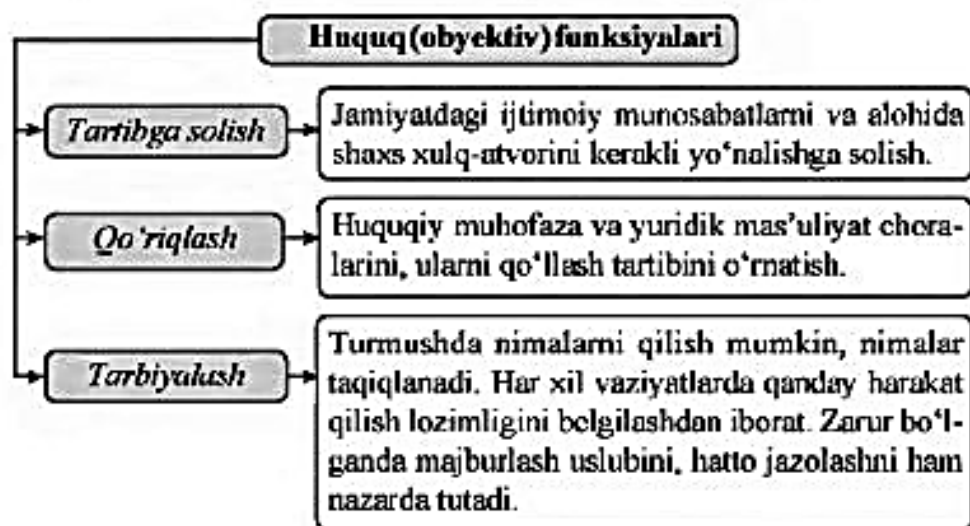
37-bilet

1. Xalqaro huquq tizimining tarmoqlari xalqaro huquq tizimi ham mavjud bo'lib, bu huquq tizimi normalari davlatlar, xalqaro tashkilotlar va boshqa subyektlar o'rtasidagi huquqiy munosabatlarni tartibga soladi.

Xalqaro huquq tizimi quyidagi tarmoqlarni o'z ichiga oladi: xalqaro tashkilotlar huquqi, xalqaro xavfsizlik huquqi, diplomatiya va konsullik huquqi, xalqaro dengiz huquqi va boshqalar.

Huquq institutlari - bu o'zaro bog'langan, bir turdagi ijtimoiy munosabatlarni tartibga soluvchi huquqiy normalar guruhidan iborat. Konstitutsiyaviy huquq sohasida prezidentlik, fuqarolarning huquq va erkinliklari instituti, jinoyat huquqi sohasida - javobgarlik instituti, oila huquqida - nikoh instituti va boshqalar. Bu huquq institutlari huquq sohasining ichki tarkibiy qismidir. Huquq institutlari birlashib, huquq sohasini tashkil etadi. Ya'ni huquq institutlari huquq sohasining tarkibiy qismidir.

2. Huquqning funksiyalari

38-bilet

1. Huquqbuzarlikning belgilari Huquqbuzarlik har xil shakllarda namoyon bo'ladi. Huquqbuzarlikning u yoki bu shaklda namoyon bo'lishi uning xususiyatlariga bog'liqdir. Huquqbuzarlik shakllariga jinoyat, nojo'yaharakat, intizomni buzish kabi xatt-harakatlarni keltirish mumkin.

Huquqbuzarlikning quyidagi belgilari mavjud:

ijtimoiy xavflilik;

huquqqa ziddlik;

ayblilik;

jazoga loyqlik Ijtimoiy xavflilik shundan iboratki, bunda huquqbuzar jamiyatning qadriyatlariga tajovuz qiladi, inson hayotiga suiqasd qiladi, davlat va boshqa insonlarga zarar keltiradi, ularning mol-mulkini nobud qiladi hanida noxush hodisalar keltirib chiqarib, jamiyat a'zolari manfaatigazalar keltiradi. O'z oilasi, ota-onasi, jamoasi, yor-u birodarlarini qiyin, uyatli ahvolga

solib qo'yadi. Eng yomoni u o'z kelajagini barbod qiladi.

Huquqqa ziddlik—huquqbuzaming qonun yoki huquq nonnalari belgi- lab qo'ygan majburiy talablarini buzishidir.

Ayblilik yuqorida ta'kidlanganidek. o'z xatti-harakatini tushunadigan va unga javob bera oladigan insonning huquqqa zid, qonun talablariga qarshi xatti-harakatidan kelib chiquvchi aybidir. Ayblilik qasddan yoki ehtiyotsizlik oqibatida sodir bo'adi. Inson inson sifatida dunyoga kelgan ekan, uning oldida doimo ikki yo'l—huquqiy normalarga, qonun talablariga vijdonan yoki majburiy bo's sungan holda o'z kelajagini yaratish, jamiyat uchun o'z xalqi uchun ijtimoiy foyda keltirish. Ikkinchi yo'l esa hayoti davomida huquqqa xilof, huquqiy norma va qonun talablarini mensimasdan, bo'ssunmasdan yashash. Aybli harakat qilish, jamiyatga zarar yetkazishdir.

Jazoga loyiqlik—bu har qanday huquqbuzarlik sodir etgan shaxsning vukolatli davlat organi tomonidan javobgarlikka tortilishi, jazo esa huquqbuzarlik sodir etgan shaxsga nisbatan qo'laniladigan, huquqbuzami muay- yan huquq va erkinliklardan mahmm qilishdan iborat majburlov chorasidir.

Yuqorida aytib orilganidek, jamiyat uchun xavfli bo'lgan har qanday qilmish huquqbuzarlik deyiladi. Huquq normalari barcha ijtimoiy munosa- batlami tartibga soladi. Huquqbuzarlik odatda 4 guruhga bo'linadi:

- intizomiy huquqbuzarlik;
- fuqarolik huquqbuzarligi;
- ma'muriy huquqbuzarlik;
- jinoiy huquqbuzarlik.

2. 6 yoshdan 14 yoshgacha bo'lgan kichik yoshdagi bolalar qanday huquqlarga ega

6 yoshdan 14 yoshgacha bo'lgan kichik yoshdagi bolalar;

- 1) may da maishiy bitimlarni;
- 2) tekin manfaat ko'rishga qaratilgan bitimlarni;
- 3) qonuniy ravishda muayyan maqsadda yoki o'zi xohlagan tartibda erkin foydalanish uchun berilgan mablagiarni tasarruf etish borasidagi bitimlarni tuzishga haqlidir.

39-bilet

1. Ham o'qib, ham mehnat qiluvchi voyaga yetmaganlarga qonunchiligimizdagi imtiyozlar Shuningdek, o'qishdan bo'sh vaqtlarida ishlayotgan o'quvchilaming ish vaqti muddati o'n olti yoshdan o'n sakkiz yoshgacha bo'lgan bolalar ish vaqti eng ko'pmuddatining yarmidan ortib ketishi mumkin emas. Qola- versa, bolalar tungi ishlarga, ish vaqtidan tashqari ishlarga va dam olish kunlaridagi ishlarga jalb qilinmasligi lozim.

Bundan tashqari, ishni o'qishlari bilan birga olib borayotgan voyaga yetmaganlarga ish beruvchilar zarur shait-sharoitlami yaratib berishi kerak bo'ladi.

Shu o'rinda, ham o'qib, ham mehnat qilishni xohlovchi voyaga yet- magan bolalarga mamlakatimizning mehnat qonunchiligida bir qancha imtiyozlar berilganligini aytib o'tish lozim. Bulardan, qo'shimcha ta'tilga chiqish, qisqartirilgan ish haftasi kabilami misol qilish mumkin.

Agar umumta'lim maktablarida o'qiyotgan bolalar haftasiga olti kun ishlasalar, ularga o'quv yili davomida kamida o'ltiz olti ish kuni miqdorida ta'til berilishi kerak bo'adi.

Ishdan ozod qilingan vaqt uchun o'quvchilarga ish joyida oladigan ohtacha oyilikish haqining kamida ellikfoizidan kam bodmagan miqdorda haq to'lanadi.

O'quvchilar uchun ish haqi saqlangan holda kasb-hunar kollejlarida davlat imtihonlarini topshirish paytida yigirma ish kunidan kam boimagan ta'til beriladi.

Maktabning sinfdan sinfga ko'chirish imtihonlarini topshirish vaqtida, ishlayotgan o'quvchiga, o'rtacha ish haqi saqlangan holda to'rt kundan olti kimgacha ishdan ozod qilish belgilab qo'yilishi mumkin.

O'zbekiston Respublikasi voyaga yetmaganlarni mehnatga jalb qilishni tartibga solish va bolalar mehnatidan foydalanishni cheklash bo'yicha ko'pinaxalqaro huquqiy hujjatlarga qo'shilgan O'zbekiston Respublikasi, jumladan, 2008-yil 4-apreldagi O'RO - 140-son Qonun bilan "Ishga qabul qilish uchun eng kichik yosh to'g'risida"gi Konvensiyani (Jeneva, 1973-yil, 26-iyun), 2008-yil 8-apreldagi O'RO - 144-son Qonuni bilan esa, "Bolalar mehnatining og'ir shakllarini taqiqlash va yo'q qilishga doir shoshilinch choralar to'g'risida"gi Konvensiyani (Jeneva, 1999-yil, 17-iyun) ratifikatsiya qilgan.

2. Huquq institutlari

Huquq institutlari - bu o'zaro bog'langan, bir turdagi ijtimoiy munosabatlarni tartibga soluvchi huquqiy normalar guruhidan iborat. Konstitutsiyaviy huquq sohasida prezidentlik, fuqarolarning huquq va erkinliklari instituti, jinoyat huquqi sohasida - javohargarlik instituti, oila huquqida - nikoh instituti va boshqalar. Bu huquq institutlari huquq sohasining ichki tarkibiy qismidir. Huquq institutlari birlashib, huquq sohasini tashkil etadi. Ya'ni huquq institutlari huquq sohasining tarkibiy qismidir.

40-hilet

1. O'zbekiston Respublikasida davlat hokimiyati tizimining bo'linish prinsiplari

2. Huquq normasining tarkibiy tuzilishi

Huquq normasi - bu huquq tizimining eng asosiy, dastlabki elementi. Huquqiy normalar jamiyatning ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy tuzilishi bilan belgilanadigan, xalq irodasini ifodalovchi davlat tomonidan o'rnatilgan, bajarilishi jamiyatning barcha a'zolari uchun umummajburiy bo'lgan, ijtimoiy munosabatlarni tartibga soluvchi qoidalardir.

Davlat tomonidan belgilanadigan, kafolatlanadigan va muhofaza qilinadigan barcha uchun majburiy xulq-atvor qoidasi **huquq normasi** deyiladi.

Huquq normasining asosiy vazifasi - ijtimoiy munosabatlarni tartibga solish. Huquq alohida normalar, xulq-atvor qoidalaridan tashkil topgan.

Huquqiy norma tuzilishigako'ra bir-biri bilan bog'liq bo'lgan quyidagi uch tarkibiy qism (element)dan: gipoteza, dispozitsiya, sanksiyalardan tashkil topishi mumkin.

Gipotezada norma harakatga kelishi uchun zarur bo'lgan shart-sharoitlar bayon etiladi.

Dispozitsiyada xulq-atvor qoidalarining o'zi ifodalaniib, huquq subyektlarining huquq va majburiyatlari belgilab beriladi.

Sanksiyada huquq normalari bajarilmagani uchun davlat tomonidan qo'llaniladigan majburlov chorasi bayon etiladi.